

ANGYAL BÉLA

Adatok a szlovákiai magyarok csehországi deportálásának történetéhez, 1946–1949 (1. rész)

A csehországi deportálások története kiemelt helyet foglal el a szlovákiai magyarok történelmi emlékezetében és a történetírásában egyaránt. A második világháborút követően, az újjáalakult Csehszlovákiát szláv nemzetállamként felépíteni akaró törekvések jegyében számos magyarellenes intézkedést hoztak, leginkább azonban a csehországi kényszerköz-munkára hurcolásnak a fájó emléke él ma is a szlovákiai magyarok emlékezetében.

A szocializmus időszakában tabuként kezelték a témát, így a hivatalos történetírás alig tett említést a magyarok tízezreit évekig közmunkára, csehországi kényszerlakhelyre kötelező jogszabályokról és intézkedésekről, a deportálásokat kizárólag munkaerő-toborzásként beállítva.¹ A magyar történetírásba Janics Kálmán – először Nyugaton megjelent – könyve² emelte be a témát. A szerző elsősorban a korabeli sajtóra, hivatalos kiadványokra, valamint saját emlékeire támaszkodva mutatta be a jogfosztottság időszakát. Tőle származik a hontalanság éve kifejezés, ilyen módon nevet adva az időszaknak.

A rendszerváltás után Karel Kaplan könyve³ jelentett fordulatot a cseh történetírásban, aki elsősorban levéltári adatok feldolgozásával objektíven számolt be a második világháború utáni történésekről, szakítva az addigi etnocentrikus és kommunista szemlélettel. Nagy ívű munkájában azonban a magyarok deportálása csupán egy mozzanat az események láncolatában, a szláv nemzetállam építésének többéves folyamatában. A szakmai körökben is alig ismert Július Balázsnak a prágai Károly Egyetemen 1991-ben készített kandidátusi disszertációja,⁴ amelyben a szlovákiai magyarság második világ-

-
- 1 A rendszerváltásig megjelent munkák közül a kiemelkedik Zvara, Juraj: *Maďarská menšina na Slovensku po roku 1945*. Bratislava, 1969.
 - 2 Két nyugati kiadás után Magyarországon 1989-ben jelent meg először Illyés Gyula előszavával. Janics Kálmán: *A hontalanság éve. A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után 1945–1948*. [Budapest], Hunnia Kiadó Kft, 1989.
 - 3 Az első magyar nyelvű kiadása a magyar kisebbséget érintő fejezet kibővített változatával jelent meg a pozsonyi Kalligram Könyvkiadónál. Kaplan, Karel: *Csehszlovákia igazi arca 1945–1948*. Pozsony, 1993.
 - 4 Baláz, Július: *Maďarská otážka v prvom desaťročí povojnového Československa (1945–1954)*. Praha, 1991. Munkáját a szerző bocsátotta rendelkezésemre, amiért ezúton is köszönetet mondok.

háborút követő első tíz évének úttörő jellegű és alapos levéltári kutatásokra támaszkodó, nemzeti és politikai elfogultságtól mentes feldolgozását adta.

A múlt század kilencvenes éveinek elején a magyarországi és szlovákiai magyar történetírás elsősorban az oral history, a naplók, a memoáirodalom eszközeivel igyekezett objektív képet adni a kisebbségi magyarságot ért, máig ható traumáról.⁵ Interjúk, naplók, visszaemlékezések, a szlovákiai magyarság közösségi emlékezetét föltérképező munkák, valamint ezekből válogatott, összefoglaló kiadványok a mai napig jelennek meg a témáról.⁶

Az első magyar nyelvű tudományos monográfia a deportálásokról Vadkerty Katalin tollából jelent meg, amelynek függeléke rövid válogatást is tartalmaz a témához kapcsolódó levéltári dokumentumokból.⁷ A rendszerváltás után a szlovák történészek is részletesebb, levéltári kutatásokra támaszkodó munkákkal jelentkeztek,⁸ és egy kismonográfia is napvilágot látott a témáról, amelyben Štefan Šutaj több évtizedes kutatómunkájának eredményeit foglalta össze.⁹ A legutóbbi másfél évtizedben megjelent, az időszakot feldolgozó munkák közül kiemelkednek Popély Árpádnak a korszak kronológikus összefoglalásával és a vonatkozó források feltárásával és közreadásával kapcsolatos munkái.¹⁰

Az utóbbi évtizedekben látványos előrelépés történt abban az irányban, hogy a szakmai közönség és a szélesebb olvasóközönség egyaránt megismerhesse a deportálások hiteles történetét, és az eseményeket elhelyezzék a második világháború utáni évek

5 Molnár Imre–Varga Kálmán: *Hazahúzott a szülőföld... Budapest, 1992.*; Zalabai Zsigmond (szerk.): *Magyar Jeremiád. Visszaemlékezések, versek, dokumentumok a deportálásról és a kitelepítésről, 1946–1948.* Pozsony, 1995.; Tóth László (szerk.): *„Hívebb emlékezésül...”* Pozsony, 1995.; Szarka László (szerk.): *A szlovákiai magyarok kényszeretelepitéseinek emlékezete 1945–1948.* Komárom, 2003.

6 Tóth László (szerk.): *Hontalanok. Dokumentumok a csehszlovákiai magyarság történetéhez 1945–1948/1949.* Pozsony, 2014. A csehországi deportálás traumája még mai is sok adatközlő emlékezetében élénken él, ennek példaként említem, hogy 2017-ben a helyi Gúta tv munkatársaival egy dokumentumfilmet készítettünk *70 éve történt. A csehországi deportálások Gútán* címmel, amelyben öt idős ember vall az átélt eseményekről. <https://www.youtube.com/watch?v=JMGGYuGuLp4>

7 Vadkerty Katalin: *A deportálások. A szlovákiai magyarok csehországi kényszerközmunkája 1945–1948 között.* Pozsony, 1996. A munkában zavarólag hat, hogy a levéltári jelzetek sok esetben nem rendszerezettek, nem visszakövethetők, a közölt dokumentumok nem kronológikus sorrendben követik egymást és nincsenek mellékelve hozzájuk ismertetők.

8 Bobák, Ján: *Maďarská otázka v Česko-Slovensku (1944–1948).* Martin, 1996. Štefan Šutaj munkáinak magyar nyelvű fordításaiból egy összeállítás is megjelent, Šutaj, Štefan: *Magyarok Csehszlovákiában 1945–1948 között. Tanulmányok a beneši dekrétumokról, a csehországi deportálásokról és a lakosságcsereéről.* Budapest, 2008.

9 Šutaj, Štefan: *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech.* Prešov, 2005.

10 Popély Árpád: Adalékok a szlovákiai magyarság csehországi deportálásának történetéhez. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2004/2. 99–125. p.; Popély Árpád: *A (cseh)szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1944–1992.* Somorja, 2006.; Popély Árpád: *Fél évszázad kisebbségben. Fejezetek a szlovákiai magyarság 1945 utáni történetéből.* Somorja, 2014.

nacionalista feszültségektől terhes, elsősorban Edvard Beneš¹¹ köztársasági elnök nevével fémjelzett időszakában. Számos helytörténeti munka is megjelent a rendszerváltás után, amely ennek a szomorú időszaknak egyes településekhez kapcsolódó vonatkozásait dolgozza föl.¹²

Az eseményekről kialakult kép azonban még korántsem mondható teljesnek, sok a hiányzó részlet. Csaknem az összes említett, a témát földolgozó történelmi munkára jellemző, hogy a deportálás eseményeit, a Csehszlovákiában a második világháborút követő években zajló hatalmas társadalmi változásokból és belpolitikai folyamatokból kiragadva ábrázolják. Hiányzik a politikatörténeti háttér fölvázolása, amely jelentősen segítené az események föltárását, ugyanakkor a munkák többségénél a magyar kisebbséget ért sérelmek leírására helyezik a hangsúlyt. Az 1945 és 1948 között lezajlott csehszlovák bel- és külpolitikai események eredményeként az ország a szovjet blokk részévé vált, és létrejött a kommunista diktatúra. A csehszlovákiai magyar kisebbség szerepe és helyzete ezekben a folyamatokban nincs megfelelően feldolgozva. A deportálások kvantitatív mutatói sem tisztázottak megnyugtató módon. A közmunkára rendelték száma és társadalmi rétegződése, a deportálásban érintett szlovákiai községek mennyisége, a csehországi települések területi eloszlása, ahol a magyar családok munkabeosztásra kerültek, nem megfelelőképpen föltárt.¹³ A több tízezer deportált magyar számára a kényszerlakhelyként kijelölt Cseh- és Morvaországban eltöltött kétéves időszak föltárása, leírása is várat még magára. A kisebb csehországi falvakban, majorokban, néhány családonként szétszórt magyarság élete, munkája, küzdelme a hazatérésért, a szökéseik és az 1949 elején lezajlott végső hazatelepülés sok részlete máig nem ismert.

11 Beneš, Edvard (1884–1948) cseh politikus. 1918–1935 között külügyminiszter, 1935 és 1938 között köztársasági elnök. A müncheni egyezmény aláírása után lemond tisztségéről és Nyugatra távozik. 1940–1945 között megalakítja az emigráns csehszlovák kormányt, ő maga mint köztársasági elnök működik tovább. 1945-ben hazatér, 1946-ban az Alkotmányozó Nemzetgyűlés ismét köztársasági elnökké választja. 1948. február 25-én kinevezi a Nemzeti Front új kormányát, ám 1948 májusában nem hajlandó aláírni az új alkotmányt, és 1948. június 7-én lemond tisztségéről.

12 A teljesség igénye nélkül megemlítem Tánccos Tibor: *Ötven éve történt. A deportálás és a kitelepítés története Nagymegyeren*. Dunaszerdahely–Nagymegyer, 1997.; Angyal Béla: *Gúta 1945–1949*. Dunaszerdahely, 1997.; Borziné Bódi Irén: *Szülőfaluam Gömörfüge – Deportálásom története. Deportálásom 50. évfordulójára*. Rimaszombat, 1996.; Pukkai László: *Deportálások a Galántai járásból*. In Uő: *Mátyusföld I. A Galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945–2000*. Komárom–Dunaszerdahely, 2002, 59–66. p.; Danajka Lajos: *Mesélő utcák. Felsőszeli gyötrelmes évei a háború és a jogfosztottság idején 1940–1950*. Felsőszeli, 2008.

13 A deportáltak számára és az akció területi vetületére vonatkozóan több egymástól eltérő levéltári adat ismert, a közölt adatok, dokumentumok sok esetben hibás kvantitatív mutatókat tartalmaznak. Erre Popély Árpád és Štefan Šutaj is felhívta a figyelmet. Popély Árpád: *Fél évszázad kisebbségben. Fejezetek a szlovákiai magyarság 1945 utáni történetéből*. Somorja, 2014, 66–69. p.; Šutaj, Štefan: *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*. Prešov, 2005, 66–72. p.

Az események részletes megismerését az alapkutatások kiterjesztése, a kapcsolódó levéltári dokumentumok, számos hivatal és intézmény eddig kevésbé ismert iratanyagának feltárása segítheti elő. A második világháborút követő években a magyar kisebbség kérdése Csehszlovákiában rendkívül összetett probléma volt. A létét meghatározó legfontosabb döntések a külpolitika terén a nagyhatalmak szintjén,¹⁴ valamint a magyar–csehszlovák kétoldalú tárgyalásokon születtek 1945 és 1947 között. Miután Csehszlovákiának a nagyhatalmaknál nem sikerült elérnie, hogy az országban élő németekhez hasonlóan egyoldalú kitelepítéssel véglegesen megoldják a magyarkérdést, a csehszlovák vezetés az 1946. február 27-én Magyarországgal megkötött lakosságcsere-egyezmény mielőbbi végrehajtását szorgalmazta, valamint belső megoldásokat kerestek, a magyarság országon belüli széttelepítéséhez és a reszlovakizáció¹⁵ eszközéhez nyúltak.

A cseh országrészekbe történt deportálás, a magyarok közmunkára rendelése számos csehszlovák hivatal hatáskörét érintette, és a helyzetet bonyolította az ország aszimmetrikus államjogi berendezkedése, hogy Szlovákia külön törvényhozó testülettel, Szlovák Nemzeti Tanáccsal, valamint végrehajtó szervvel, a Megbízottak Testületével (tkp. kormány) rendelkezett ezekben az években, míg a cseh országrészekben ilyen szervek nem voltak, csupán köztársasági szinten létezett kormány és nemzetgyűlés.¹⁶ Tehát a szlovákiai magyarság problémája, annak egyes aspektusai megjelentek több helyi, szlovákiai és országos hivatal működésében és az általa termelt iratanyagban is. Így volt ez a deportálások esetében is.¹⁷ A magyar lakosság elszállításában, a gyakorlati végrehajtásban nélkülözhetetlen szerepe volt a katonaságnak

14 Itt elsősorban az 1945 nyarán lezajlott potsdami konferencia és az 1946 októberében véget ért párizsi békekonferencia határozatait kell kiemelni.

15 A szó „visszaszlovákosítást” jelent. Az akció szervezői az elmúlt évszázadok alatt elmagyarosodott szlovákok önkéntesnek hirdetett visszatérését értékelték alatta a szlovák nemzethez. Mivel a reszlovakizált magyaroknak azt ígérték, visszakapják csehszlovák állampolgárságukat, mentesülnek a vagyonelkobzás és a kitelepítés alól, a megfélemlített magyarok közel kétharmada jelentkezett reszlovakizációra.

16 A háború befejezését megelőzően az 1945 márciusában lezajlott moszkvai tárgyalások során született megegyezés az újjáalakult Csehszlovákiában az ún. félföderatív állami berendezkedésről, a cseh–szlovák kapcsolatok új rendszeréről, amelyet az ott megfogalmazott kormányprogramban és több elnöki dekrétumban is deklaráltak. A tárgyalásokon a moszkvai kommunista emigráció és a londoni emigráns kormány küldöttségei vettek részt, később csatlakozott hozzájuk a Szlovák Nemzeti Tanács küldöttsége is. A szlovák nemzeti szervek hatáskörét később kellett rögzíteni, pontosítani. A hatáskörök tisztázása három, Prágában megkötött megegyezésben öltött formát 1945–1946 folyamán. A tárgyalások eredményeként, elsősorban az 1946. június végén megkötött harmadik prágai megegyezés következtében Szlovákia jogkörének a szűkítése következett be.

17 Példaként megemlítem ezek közül a központi államigazgatás szintjén a Szlovák Telepítési Hivatalt, a Földművelési Minisztériumot, a Földművelési Megbízotti Hivatalt, a Szociális Gondoskodás Minisztériumát, a Szociális Gondoskodás Megbízotti Hivatalt stb. Ezeknek a hivataloknak jelentős kapacitásait kötötte le a deportálások végrehajtása, majd a deportáltakkal, a csehországi életükkel, munkájukkal kapcsolatos ügyintézés.

és a belügyi szerveknek. Ez utóbbiak iratanyaga témánk szempontjából még részben föltáratlan.

A döntéshozatalra, és ennek függvényében természetesen az irattermelésre is hatással volt, hogy 1945–1948 között koalíciós időszakról volt szó, amikor több párt, elsősorban az egyre erősödő és egyre nagyobb befolyással bíró kommunista párt a saját belpolitikai céljaira kívánta felhasználni a magyarkérdés megoldását és érvényesíteni abban a párt szempontjait. Tehát a kommunista pártvezetés különböző szintjein is fontos döntések születtek a magyar kisebbség sorsának rendezéséről. Itt is figyelembe kell venni, hogy léteztek külön cseh és szlovák nemzeti pártszervek, melyeket élénken foglalkoztatott a magyar kisebbség kérdése.

Az alábbiakban három olyan államigazgatási területre és általuk termelt iratokra hívom föl a figyelmet és mutatok be néhány dokumentumot belőlük, amelyek segíthetik a részletesebb, objektívebb kép kialakítását a magyarok 1946 és 1949 közötti kényeszerkőzmunkájáról.

1. A magyarok csehországi deportálásának kérdése a harmadik csehszlovák kormány ülésein

Edvard Beneš köztársasági elnök a májusban lezajlott alkotmányozó nemzetgyűlési választások¹⁸ után, 1946. július 2-án nevezte ki a Csehszlovákia háború utáni, hivatalos nevén a csehek és szlovákok Nemzeti Frontjának harmadik kormányát, amelynek élén a történelem során először állt kommunista politikus, Klement Gottwald¹⁹ személyében. A kormány továbbra is koalíciós volt, a Nemzeti Front összes pártját felölelte,²⁰ és 26 tagja volt. A miniszterelnökön kívül 5 elnökhelyettese és 18 minisztere volt, továbbá két szlovák államtitkár is kormánytagként vett részt²¹ az üléseken.

18 A választások ugyan szabadnak nevezhetőek, de nem voltak teljesen demokratikusak, hiszen az induló pártok számát korlátozták, a németek és a magyarok pedig állampolgárság hiányában nem rendelkeztek választójoggal. A cseh területeken Csehszlovákia Kommunista Pártja (CSKP) 40,17%-kal szerezte meg az első helyet a Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párt (CSSZNP) előtt (23,66%). A Csehszlovák Néppárt 21,23%-ot, a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt (CSSZDP) 15,59%-ot szerzett. eltérő volt a helyzet Szlovákiában, ahol a Demokrata Párt (DP) nyerte a választásokat 61,43 százalékkal a Szlovákia Kommunista Pártja (SZLKP) előtt, amely mindössze 30,48%-al végzett a második helyen. A Szabadságpárt 4,2%-ot, a Munkapárt 3,11%-ot szerzett a szlovákiai választásokon.

19 Gottwald, Klement (1896–1953) cseh kommunista politikus, a háború alatti moszkvai kommunista emigráció vezetője, 1945-től kormányalelnök, 1946-tól kormányfő, 1948 júniusától köztársasági elnök.

20 A két frissen alakított szlovák kispártot leszámítva a választáson részt vett pártok mindegyike helyet kapott a kormányban, így a kormánynak gyakorlatilag a parlamentben nem volt ellenzéke. A CSKP 7, a CSNSZP, a Csehszlovák Néppárt és a DP 4-4, a CSSZDP 3, az SZLKP 2 miniszteri tárcát kapott, 2 tagja pártonkívüli volt.

21 A kormány Nemzeti Fronton (népfront) alapuló szerkezetét is a moszkvai tárgyalásokon alakították ki 1945 tavaszán. Felépítését törvényileg az 1945. április 2-án kiadott elnöki alkot-

A kormány összetételét és programját alapvetően az 1945 tavaszán Moszkvában a kommunista emigráció és a londoni emigráns csehszlovák kormány, valamint a Szlovák Nemzeti Tanács küldöttei között lezajlott tárgyalások alkalmával megkötött egyezségek határozták meg.²² Papíron ugyan két pártonkívüli tagja is volt, Jan Masaryk²³ külügyminiszter és Ludvík Svoboda²⁴ nemzetvédelmi miniszter személyében, de ők is, valójában alig titkoltan az egyre erősödő és egyre erőszakosabb kommunista befolyás térnyerést szolgálták a politikai életben és a társadalomban egyaránt. Szerepük az 1948 februárjában kirobbant kormányválságot követő kommunista puccs idején vált nyilvánvalóvá.²⁵

A kormány munkáját, a pártok között dúló politikai harcon kívül, a szlovákok centralista törekvésekkel szembeni, Csehszlovákián belül nagyobb önállóságra irányuló tendenciái is nehezítették. A kommunista párton belüli viszonyokat is számos, régi sérelmeken alapuló, személyes rivalizálás, ellentét befolyásolta.²⁶ Csehszlovákia

mánydekrétum szabályozta. Ennek második paragrafusában értelmében a Külkereskedelmi Minisztérium, a Nemzetvédelmi Minisztérium és a Külügyminisztérium államtitkára szlovák és tagja a kormánynak, amennyiben a miniszter cseh, és fordítva. Ezzel a cseh és szlovák nép egyenjogúságát kívánták reprezentálni. Az első két kormányban ez így is volt, az itt ismertetett harmadikban már csak a külügy és a hadügy esetében maradt meg a szlovák államtitkár.

- 22 A moszkvai tárgyalásokról, a kormány megalakulásáról és a később „kassai kormányprogramnak” elnevezett program kidolgozásának részleteiről nagy mennyiségű dokumentum található a Prágai Nemzeti Levéltárban – Národní archiv Praha (Nemzeti Levéltár Prága), fond 100/24 ÚV KSČ Klement Gottwald, svazek 172.
- 23 Masaryk, Jan (1886–1948) cseh politikus, diplomata, T. G. Masaryk köztársasági elnök fia, 1940–1945 között az emigráns csehszlovák kormány külügyminisztere, 1945-től külügyminiszter. A kommunista puccs idején nem mondott le tisztségéről, 1948. március 10-én máig tisztázatlan módon kizuhant irodája ablakán és meghalt.
- 24 Svoboda, Ludvík (1895–1979) cseh katona, tábornok, politikus, a második világháborúban a Szovjetunió oldalán harcoló csehszlovák csapatok főparancsnoka, 1945 és 1950 között nemzetvédelmi miniszter. 1968 és 1975 között a Csehszlovák Szocialista Köztársaság elnöke.
- 25 1948 elején Václav Nosek kommunista belügyminiszter leváltotta a prágai rendőrség nyolc nem kommunista vezetőjét, ezután a polgári pártok tizenkét minisztere tiltakozásul beadta lemondását. Mivel nem csatlakoztak hozzájuk újabb kormánytagok, kisebbségben maradtak a kormányban. Edvard Beneš elnök a CSKP követelésére elfogadta a lemondásukat, és Gottwald február 25-én új kormányt alakított, már csupa kommunistákkal együttműködő taggal.
- 26 Megemlítem például, hogy Viliam Široký (1902–1971) szlovák kommunista kormányalelnöknek rendezetlen ügyei voltak Vladimír Clementis külügyi államtitkárral és a szlovák kommunisták több vezetőjével. A szlovák nemzetiségű, eredetileg vasutas foglalkozású Široký 1939-ben Párizsban a kommunista emigrációban együtt dolgozott Clementisszel, azonban mikor az nyilvánosan hangot adott nemtetszésének az 1939 augusztusában megkötött német–szovjet paktummal kapcsolatban, személyesen járt közbe, hogy kizárják a pártból. A háború után pedig mindent megtett, hogy megakadályozza a visszatérését a pártba, valamint az emelkedő politikai karrierjét is igyekezett kettétörni. Širokýnak jelentős szerepe volt abban is, hogy Vladimír Clementis, az ötvenes évek elején lezajlott koncepcióperek idején, az akasztófán végezte. Širokýnak a szlovák kommunisták több vezetőjével szemben a háború alatti ellenállásban és a szlovák nemzeti felkelésben játszott, felmagyítani próbált saját

Kommunista Pártja a háború alatt több részre tagolva, több központtal működött. A háború után a hazai, cseh és szlovák illegális mozgalom tagjain kívül a Klement Gottwald vezette moszkvai emigráció és a kevésbé ismert nyugati csehszlovák kommunista emigráció²⁷ vezetői is jelentős pozíciókat foglaltak el az állam és a párt vezetésében.

Klement Gottwald kormányelnök 1946. június 8-án lépett az Alkotmányozó Nemzetgyűlés plénuma elé és vázolta a jövőbeli új alkotmány körvonalait és kormánya programját. Az alkotmánnyal kapcsolatban kijelentette, hogy az Csehszlovákiát a csehek és a szlovákok nemzetállamként fogja deklarálni. A németek kitelepítése Csehszlovákiából nagy erővel már zajlott ebben az időben, a kormányfő szavai szerint ez már csupán „szervezési és technikai kérdés”. Megjegyezte azonban azt is, hogy a németek kitelepítése után legkevesebb félmillió munkavállaló fog hiányozni a cseh tartományokban, és ez veszélyezteti a kétéves gazdasági terv megvalósulását. A munkaerőhiány megoldására „nemzeti munkára mozgósítást” ígért. Szólt a magyarkérdésről is, melyet „teljesen” meg kíván oldani a kormány, mivel a magyar kisebbség megmaradása az országban a revizionizmus fennmaradását eredményezné.²⁸

szerepe miatt alakult ki feszültség. Klement Gottwald közeli munkatársának és a centralizmus hívének számított, és a politikai körökben köztudott volt, hogy a szovjet NKVD embere. Paradox módon a kormányalelnöki posztja mellett, állandó prágai lakosként, a Szlovákia Kommunista Pártja (SZLKP) elnöki tisztét is betöltötte 1945-től 1953-ig. A korszak vezető csehszlovákiai személyiségeinek életútjáról bővebben Pešek, Jan és munkaközössége: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1949-1989. Personifikácia politického vývoja*. Prešov, 2003.

- 27 A nyugati kommunista emigráció vezetője Václav Nosek (1892–1955) cseh kommunista politikus volt, aki 1941-től (attól kezdődően, hogy az emigráns csehszlovák kormány diplomáciai kapcsolatot létesített a Szovjetunióval) tagja volt a Csehszlovák Államtanácsnak, az emigráns csehszlovák kormány tanácsadó és ellenőrző szervének, 1942-től 1945-ig annak alelnöke. 1945 és 1953 között belügyminiszter és a háború utáni évek politikai életének egyik kulcsfigurája. A londoni kommunista emigráció tevékenységét is a Klement Gottwald vezette moszkvai emigráció, illetve a Szovjetunió irányította. Erről lásd a Václav Nosek és Klement Gottwald közötti levelezést: Národní archiv Praha, fond 100/24 ÚV KSČ Klement Gottwald, svazek 172.
- 28 „A München előtti időszak megmutatta, hogy a nemzetközi nyugtalanság gerjesztésének egyik eszköze nálunk a magyar és a német kisebbség volt. A német kisebbség kitelepítése ma már csupán szervezési és technikai kérdés. A kormány ragaszkodni fog a magyar kisebbség kérdésének teljes megoldásához, nemcsak Csehszlovákia, de a demokratikus Magyarországhoz fűződő jó viszony érdekében is. Tapasztalataink, nem csupán a múltban, de a jelenben is bizonyítják, hogy a magyar kisebbség léte nálunk életben tartja a revizionizmust és gátolja a békés fejlődést Közép-Európában” – mondta beszédében a kormányelnök. <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/003schuz/s003003.htm> letöltés: 2019. 07. 25.

Dokumentumok I.

1.

Prága, 1946. november 29. Részlet a harmadik kormány 43. ülésének jegyzőkönyvéből, a magyar lakosság munkaszolgálatra rendelkezésével kapcsolatos előírások érvényesítéséről szóló napirendi pont tárgyalásáról.

Feljegyzés

a harmadik kormány 43., 1946. november 29-én, pénteken a kormányelnökség hivatalának épületében 15 órakor tartott üléséről

Jelenlévők és igazoltan hiányzók a jelenléti ív szerint.

Kl. G o t t w a l d kormányelnök 15.20-kor megnyitja az ülést és bejelenti, szükséges, hogy a kormány először megtárgyaljon néhány sürgős külpolitikai ügyet, ezekről Zd. Fierlinger²⁹ kormányalelnök, helyettesítve a külügyminisztert, fog beszámolni.

I.

A munkakötelezettségről szóló előírások érvényesítésének kérdése a magyar lakosságra.

Zd. F i e r l i n g e r kormányalelnök megkezdi beszámolóját rámutatva arra, hogy olyan gyakorlat alakult ki, hogy a minisztériumok egyes referensei maguk számolnak be a nagykövetségeken, és hivatalos ügyekről tárgyalnak a nagykövetségeken. Ez teljesen tűrhetetlen állapot, amely nem méltó egy szuverén államhoz. Szükséges úgy rendezni a kérdést, hogy a külföldi képviselői hivatalokkal csakis és kizárólag az arra hivatott külügyminisztérium képviselői tárgyaljanak és más hivatalnokok ilyen beavatkozást nem tehetnek. Az alelnök kéri a jelenlévő Heidrich³⁰ követet a Külügyminisztérium főtítkárárt, hogy küldjön szét szigorú körlevelet, amelyben a hivatalnokokat emlékezteti erre a kötelességükre, és amelyben nyomatékosan meghagyja, hogy tartsák be ezt a szabályt. Az alelnök hozzátette, hogy erről az ügyről csak mellékesen tesz említést. Egyébként a referenstől, aki éppen az amerikai nagykövetségen volt, szerzett tudomást arról, hogy Steinhardt³¹ nagykövet a State Departmenttől távirati úton kapott kérdést, hogy adjon jelentést a munkaerő mozgósítási akcióról a magyar lakosság körében, amelyről Amerikában azt állítják, hogy deportálás jellege van és a végrehajtása során erőszakos cselekményekre (atrocitásokra) kerül sor. A nagykövetnek tehát be kell szá-

29 Fierlinger, Zdeněk (1891–1976) cseh szociáldemokrata politikus, a háború alatt a londoni emigráns kormány moszkvai nagykövete, a háborút követő első és második kormány miniszterelnöke. Gottwald első kormányában kormányalelnök. A szociáldemokrata pártban a CSKP-val való együttműködés támogatója volt.

30 Heidrich, Arnošt (1889–1968) cseh diplomata, az első Gottwald-kormány idején a Külügyminisztérium főtitékára, egyik irányítója volt. A kommunista puccs után 1948-ban az USA-ba emigrált és ott is hunyt el.

31 Steinhardt, Laurence (1892–1950) amerikai diplomata, az USA prágai nagykövete.

molnia, és jelentést kér, hogyan állnak a dolgok. Egyidejűleg a köztársasági elnök Károlyi³² gróftól kapott levelet³³, aki tiltakozik az „exterminációs akció” ellen, amely a magyarok ellen kezdődött Csehszlovákiában, és kéri a köztársasági elnököt, hogy ezt az akciót állítsa le. A kormányalelnök aggódik, hogy itt Magyarország részéről folytatott nagyon komoly akcióról van szó. Steinhardt nagykövet még nem foglalt állást, csupán jelentést kér, de nem lehet arra számítani, hogy ebben az ügyben valamiképpen a segítségünkre lesz. A szónok meg van győződve, hogy a legnagyobb figyelmet kell fordítanunk az akcióra, és azt tanácsolja, a Külügyminisztérium főtítkára is fejtse ki véleményét az ügyben.

A Külügyminisztérium főtítkára Heidrich követ először a kormány informálása céljából megállapítja, hogy Csehszlovákia egyrészt elfogadta ez év februárjában a Magyarországgal megkötött lakosságcsere egyezményt, másrészt a határozatot, amely a párizsi békekonferencián fogadtak el,³⁴ nemzetközi-jogi kötelezettséget, hogy a magyar kisebbség kérdését nálunk nem fogja egyoldalú intézkedésekkel megoldani, hanem Magyarországgal kötött megállapodással, ill., hogy a határozat szerint ilyen megállapodás megkötését megkísérli, és amennyiben nem sikerülne, joga lesz a Négyek Tanácsához³⁵ fellebbeznie. Most azonban akció folyik Szlovákiában, melynek

32 Károlyi Mihály gróf (1875–1955) földbirtokos, politikus, 1918 novemberétől miniszterelnök, 1919 januárjától köztársasági elnök, 1919 júliusában emigrált. 1946-ban tért haza, 1947-től 1949-ig Magyarország párizsi követe. Állásáról lemondott, ismét emigrált.

33 Az Edvard Beneš köztársasági elnöknek címzett levél 1946. 11. 28-án kelt Budapesten, és cseh nyelvű fordítását szétküldték több csehszlovák központi államigazgatási szervnek. „A hírek alapján, amelyeket kaptam, kötelező közmunka ürügyén a magyarokat Szlovákiában szétszórják, és emellett megfosztják őket vagyontól, ezzel megsértik az érvényes egyezményt a lakosságcsereéről, amely alapján, míg érvényben van, a csehszlovák kormány felfüggeszt minden elnyomó intézkedést a magyar kisebbséggel szemben” – írja Károlyi Mihály. Archiv bezpečnostních složek Kanice (Biztonsági Szervek Levéltára, Kanice), fond Ministerstvo vnitra – Správa internačních, sběrných a pracovních středisek Praha E6 (Belügyminisztérium – Internáló-, Gyűjtő- és Munkaközpontok Igazgatása Prága E6), 69. doboz. A levelet és Beneš válaszát említi Janek István: Károlyi Mihály a csehszlovák–magyar viszony és lakosságcsere rendezéséért 1945–48 között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2004/2. 127–158. p.

34 Itt elsősorban a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezményhez mellékelt jegyzőkönyvről van szó, amelyben a csehszlovák fél tétélesen vállalta, hogy a magyarkérdés végleges megoldásáig felfüggeszti az áttelepítéseket és a vagyonelkobzásokat a szlovákiai magyarok körében. A Magyarországgal Párizsban megkötött békeszerződés 5. cikkelye kimondja, hogy a lakosságcsere lebonyolítása után a Csehszlovákiában maradó magyar lakosság ügyének rendezésére a két ország tárgyalásokat fog folytatni. Ha hat hónapon belül nem jön létre megegyezés, Csehszlovákiának jogában lesz a Külügyminiszterek Tanácsához fordulni, a végleges megoldás elérése érdekében segítséget kérni.

35 A második világháborúban győztes államok által létrehozott Külügyminiszterek Tanácsa, amelyet négy nagyhatalom, az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország és a Szovjetunió hozott létre. A tanács ülésén fogalmazták meg a második világháborút lezáró párizsi békeszerződéseket az öt vesztes országgal, köztük Magyarországgal.

során nem teljesen világos, hogy valójában munkaerő mozgósításról, munkakötelezettség bevezetéséről van csupán szó a 88/1945 Tt. sz. elnöki dekrétum alapján, vagy ez egy akció, amely arra irányul, hogy véglegesen megoldja nálunk a magyar kérdést azzal, hogy ezt a kisebbséget szétszórja a köztársaság egész területén. Néhány intézkedés, amely jelenleg Szlovákiában történik érveket ad a magyarok kezébe, hogy többről van szó, mint az idézett dekrétum rendelkezéseinek egyszerű érvényesítéséről. Ma mikor a szónoknál voltak a pozsonyi Telepítési Hivatal elnöke dr. Čech³⁶ és dr. Okály³⁷ a lakosságcsere kormány megbízottja, és megkérdezték őt, tulajdonképpen milyen nemzetközi kötelezettségeink vannak, megmagyarázta nekik, hogy semmilyen kötelezettséget sem vállaltunk, amelyek akadályoznának abban, hogy a magyarokra alkalmazzuk a munkára mozgósításról, vagy munkakötelezettségről szóló törvényi előírásokat, amelyek általánosan érvényesek minden lakosra. Fontossággal bír azonban, hogy ezeket az intézkedéseket a magyarokkal szemben azonos arányban alkalmazzák, mint a csehekkel és a szlovákokkal szemben, hogy ne lehessen kifogásolni nálunk a megkülönböztetést. Olyan intézkedés azonban, amely ennek a szabályozásnak a keretein túl megy, ellentétben lenne nemzetközi kötelezettségeinkkel. Amennyiben ilyen lépéseket kifogásolhatnának velünk szemben, éppen most, mikor ülészik a Négyek Tanácsa és a Biztonsági Tanács, és a békeszerződések Németország szövetségeseivel még nincsenek végérvényesen jóváhagyva, nehéz helyzet alakulhatna ki számunkra. A főtítkári meggyőződése szerint teljes mértékben védhető a munkakötelezettségről szóló törvény alkalmazása, de nem mehetünk túl ezen alkalmazás keretein.

Dr. H. R i p k³⁸ a miniszter megállapítja, hogy az ügynek van belpolitikai és külpolitikai vetülete is. Véleménye szerint pontosan a törvényi előírások szerint haladunk, ill. a 88/1945 Tt. sz. általános munkakötelezettségről szóló dekrétum alapján, és ugyanígy kellene cselekednünk a kétéves gazdasági tervről szóló törvény alapján, hiszen ugyancsak feltételez munkára mozgósítást. A miniszter éppen a napokban volt Szlovákiában és tudja, mindkét fő politikai párt egyetért a magyarok munkára mozgósításának végrehajtásával, sőt fontos számukra, hogy a dolgot konkrétan, minél gyorsabban végrehajtsák, hogy az egész akciót tavaszig befejezzék, mivel arról van szó, hogy biztosítva legyen a legtermékenyebb vidékek megművelése. A miniszter ezért azt ajánlja, hogy a hivatalok pontosan a két törvény alapján járjanak el. Ami a külpolitikai vetületet illeti, a miniszternek az a benyomása, hogy nem értette helyesen a külügyminiszter és a külügyi államtitkár fejtegetését, mikor hazatértek a párizsi konferenciáról. Amennyiben tudta volna, hogy a nemzetközi kötelezettségeink alapján nem kezdhetünk hozzá nálunk a magyar probléma likvidálásához, nem említette volna nemrég a

36 Čech, Ján (1915–1998) szlovák kommunista politikus, 1945 és 1950 között a Szlovák Telepítési Hivatal elnöke.

37 Helyesen Okáli. Okáli, Daniel (1903–1987) kommunista politikus, ebben az időben a lakosságcsere csehszlovák részről lebonyolító Csehszlovák Áttelepítési Bizottság (CSÁB) elnöke. 1948–1950 belügyi megbízott. 1951-ben bebörtönzik, 1960-ban szabadul.

38 Ripka, Hubert (1895–1958) cseh történész, politikus a CSNSZP tagjaként a harmadik kormányban külkereskedelmi miniszter. Az 1948-as kommunista puccs után Nagy-Britanniába emigrált, Londonban hunyt el.

Brünnben elmondott beszédében, hogy ezt a problémát vagy úgy likvidáljuk, hogy Magyarország végül mégis átveszi a magyarokat, vagy úgy, hogy szétszórjuk őket az egész köztársaságban, de semmiképpen nem engedjük, hogy kompakt egységekben éljenek nálunk és ily módon, egyszer a jövőben újra nemzeti kisebbséget alkothassanak, amely kisebbségi státuszt követelhetne, ezzel alapot adna az új revizionizmusnak. A miniszter azonban úgy vélekedett, beszélhet így az alapján, ahogyan a külügyünk két kezelője referált. Mindkét úr ugyanis ismételten hangsúlyozták, hogy nemcsak a szovjet államférfiak, de az amerikaiak és az angol államférfiak ugyancsak kinyilvánították a velük folytatott beszélgetésben, hogy a magyarokkal az államon belül azt csinálunk, amit akarunk, ez a mi dolgunk, és ebbe senki nem fog beleszólni. Most egyszerűen tudomást szerzünk arról, hogy a februári egyezményen a lakosságcseréről és a párizsi konferencia határozatával nemzetközileg kötve vagyunk, hogy a magyar lakosság kérdését nem szabad egyoldalú aktusokkal oldanunk. Ezt a külügyminiszter úr és az államtitkár úr azonnal megmondhatták volna. Bizonyára teljesen más benyomásunk lett volna. Z. F i e r l i n g e r kormányalelnök figyelmeztet, hogy ahogyan a miniszter, úgy az államtitkár csupán többé-kevésbé magánbeszélgetéseikről referáltak, és az ilyen beszélgetésekről, kijelentésekről a benyomások természetesen nagyon szubjektívek. K. G o t t w a l d kormányelnök figyelmeztet, hogy dr. Clementis³⁹ államtitkár kifejezetten azt mondta, hogy a határozat előnye, hogy most már mindenki elismeri, hogy a magyarokkal a területen belül azt teszünk, amit akarunk. Dr. H. R i p k a miniszter megerősíti, hogy ez volt a beszámoló értelme, és hozzáteszi, hogy biztosan emlékszik, hogy egy ilyen kijelentést tett az amerikai moszkvai nagykövet Beddell-Smith.⁴⁰ Már nem tudja, erről Masaryk miniszter tett jelentést, vagy dr. Clementis államtitkár. Mindkét úr azonban hangsúlyozta, hogy ezek után rajtunk áll, hogy a magyarok ügyében gyorsan és energikusan tárgyaljunk és használjuk ki a hangulatot, amely a párizsi konferencián lefolyt tárgyalással kialakult. Ez a magyarázata annak, hogy a köztársasági elnök miért beszélt olyan nyíltan abban a beszélgetésben, amelyről az információs miniszter tett említést. A miniszter egyébként nem bírta felfogni, miért nem beszélhetünk így, hiszen állandóan azt mondjuk, hogy egységes nemzeti államot akarunk és szilárdan elhatároztuk a kisebbségek likvidálását. Ez nem újdonság. Ha ebben a dologban csak kissé is megingunk, az rossz lenne számunkra. Először azt mondták nekünk, hogy a magyarok kitelepítése nem lehetséges. Nem értettünk egyet ezzel, de meg akartunk ezzel békülni. A határozattal, amelyet Párizsban elfogadtak, a miniszter és az államtitkár beszámolója alapján, elismerték a jogunkat az egységes nemzetállamra. Ha másképpen értendők a dolgok, mint ahogyan mi magyarázzuk, fel kellett volna bennünket

39 Clementis, Vladimír (1902–1952) szlovák kommunista politikus. 1939–1945 részt vett a csehszlovák ellenállási mozgalomban Párizsban, majd Londonban. 1945 és 1948 között a külügyminisztérium szlovák államtitkára, a kormány tagja, és ebben a minőségében kulcs szerepe volt a magyar–csehszlovák külkapcsolatok alakításában és a magyar kisebbség elleni intézkedések megvalósításában. 1948–1950 külügyminiszter. 1951-ben koncepció perben halálra ítélték és kivégezték.

40 Beddell Smith, Walter (1895–1961) amerikai tábornok, diplomata, 1946 és 1948 között az Egyesült Államok moszkvai nagykövete.

világosítani. A miniszter megismétli, hogy rossz lenne, amennyiben a magyarok elleni intézkedések során akár kicsit is haboznánk. Ez azt jelentené, hogy nem sikerült őket szétszórni a köztársaságban és megmaradnak nálunk, mint kompakt tömeg. Hogy ez milyen következményekkel járna azt könnyű elképzelni. Már most beavatkozik Spellman⁴¹ érsek Byrnesnél,⁴² akiről tudott, hogy a humanizmus leple alatt támogat minden reakciót, és a mi esküdt ellenségünk. Így is marad 300.000 németünk, talán valamivel kevesebb, ha ehhez hozzájönne a magyarok, mint kompakt egység, akkor 10 év múlva olyan messze jutnánk, hogy státusszal rendelkező kisebbségeink lennének, és mindenféle jogokat követelnének. Ebből az okból kifolyólag nem csillapodhatunk egy pillanatra sem. A mi formális védekezésünk nagyon egyszerű lesz, amennyiben a 88/1945 Tt. sz. dekrétum rendelkezéseire és a kétéves gazdasági tervről szóló törvénynek általános munkaerő mozgósításra vonatkozó rendelkezéseire támaszkodunk. Amennyiben a magyarok, vagy a külföldi körök kérik, hogy egyelőre ne költöztessünk egész családokat, hanem a gyerekeket hagyjuk Szlovákiában, ez megtörténhet. Azonban kérdés, hogy ez kellemes lesz-e a szlovákiai magyaroknak. Egyébként folytatni kell az akciót, amennyiben teljesen rendszeresen és tárgyilagosan fogunk haladni, kibírjuk a nyomást, amelyet ránk gyakorolnak. A párizsi konferencia után a magyarok azt gondolták nyertek és az ő kéréseik alapján megy tovább minden. Rajtunk múlik, hogy még az előtt, mielőtt újabb nemzetközi tárgyalásra kerül sor, olyan helyzetet alakítsunk ki, hogy a magyarok tudják hogyan is állnak. Tudatosítaniuk kell, hogy csak két lehetőségük van: vagy átveszik a magyarokat Magyarországra, vagy tudomásul kell venniük, hogy szétszétjük őket kisebb csoportokba az egész köztársaságban. Az energikus lépések mellett szólnak a belpolitikai megfontolások is. Amennyiben elhanyagolnánk ezt a kérdést a szlovákok joggal kifogásolhatnák, hogy a németek kitelepítéséről gondoskodtunk, amelyet végre is hajtottunk, a magyar kérdés megoldásával pedig nem törődünk. A miniszter megismétli, hogy külpolitikai szempontból a dolog világos, munkára mozgósítást hajtunk végre az általános munkakötelezettség alapján és munkára mozgósítást a kétéves terv alapján.

Kl. G o t t w a l d kormányelnök úgy vélekedik a helyzet teljesen világos és a vitát le lehet zárni. Azt ajánlja, a kormány adja feladatul a belügyminiszternek, hogy a szociális gondoskodás miniszterével egyetértésben folytassák az akciót és gondoskodjon arról, hogy az teljesen célirányosan és tárgyilagosan folyjék, ne kerüljön sor felesleges technikai hiányosságokra. Z d. F i e r l i n g e r kormányelnök támogatja az kormányfőnek ezt a javaslatát, hozzátéve, nem ismétlődhetnek meg az esetek, hogy a magyarok átszöknek a határon és ott lővöldözésre kerül sor. Kl. G o t t w a l d kormányelnök azt tanácsolja, az akciót nagy kiabálás nélkül hajtsák végre. Egyébként az álláspontunk világos. Teljesen jogunkban áll, hogy mozgósítsuk a magyarokat is, amikor mozgósítjuk a fiatalokat és a diákokat, és amikor katonákat küldünk a bányákba. Ezt minden beavatkozóknak el kell mondanunk illedelmesen, de nagyon határozottan. A magyarok tilta-

41 Spellman, Francis Joseph (1889–1967) New York-i érsek, bíboros.

42 Byrnes, James Francis (1879–1972) demokrata párti amerikai politikus, 1945 és 1947 között külügyminiszter.

kozó jegyzéket adtak át az esetről a nagyhatalmaknak és a Szovjetunióknak is. A szónok nem gondolja úgy, hogy Szovjetunió nekünk valamit is kifogásolna. A magyarok maguk is belátják, hogy Kárpát-Ukrajnában is alá kell magukat vetni a munkafegyvereknek. B. L a u š m a n ⁴³ miniszter megjegyzi, hogy ez érvényes Romániában és Jugoszláviában is, ahol egyébként kisebbségi jogokat ismernek el a magyaroknak. K l. G o t t w a l d kormányelnök még megemlíti, hogy a jelentés, amelyet eddig a Külügyminisztérium kiadott egészen jó. Kéri az információs minisztert adjon utasítást a sajtónak, hogy az akcióról csak abban a szellemben írjanak, hogy munkaerő mozgósítás zajlik az általános munkakötelezettségről és a kétéves gazdasági tervről szóló alkotmánytörvény alapján, ez az akció sújtja a cseheket és a szlovákokat is, nem tehetünk kivételeket a magyarok felé. Azonban egyelőre nem szabad konfiskálni. A helyzet nem olyan egyszerű, mint a németek esetében, ahol elég volt kiadni a parancsot, hogy a német pakolja a bőröndjét és menjen. A magyarok esetében ebben a fázisban ezt nem lehet gyakorolni. Egyébként teljesen biztos, hogy az akciót folytatni kell, nem szabad meginognunk.

H e i d r i c h követ hozzá kíván tenni még néhány megjegyzést. A kötelezettség, hogy a magyarokat egyelőre nem szórjuk szét a köztársaságban nemzetközi jogi szempontból teljesen világos, mivel benne foglaltatik az 1946. február 27-i lakosságcsere-egyezményben, ahol köteleztük magunkat, hogy tartózkodunk mindenfajta kiutasítástól vagy áthelyezéstől, kivéve a munkaerő mozgósítás keretében végrehajtott intézkedésektől. Ezt a kötelezettséget átemelték a párizsi határozatba és ennek következtében érvényben van. A mostani magyarokkal szembeni intézkedéseket nem hozhatjuk kapcsolatba azzal, hogy Magyarország nem teljesíti az ez év februári kétoldalú egyezményt a lakosságcsereéről. Ez ugyanis nem adna nekünk jogot ahhoz, hogy magunk sértsük meg az egyezményt. Tartanunk kell magunkat ahhoz, hogy amit most csinálunk nem más, mint intézkedés az általános munkakötelezettségről szóló 88/1945 Tt. sz. dekrétum keretében, ezt az intézkedést akkor is végre kellene hajtani amennyiben a magyarok az egyezményt rendesen teljesítenék. A földművelési miniszter jól mondta, hogy itt nem lehet kérdés, végrehajtjuk-e az intézkedést vagy sem, hanem csak arról, hogy jól csináljuk. Röviden, a technikán múlik. Nem hajthatjuk végre a dolgot deportálás formájában, hanem csupán munkára mozgósítás formájában. Dr. Čech és dr. Okály ma szintén kérte a szónokot, mi történjen a magyarok vagyonával. Megmagyarázta nekik, hogy az adott helyzetben nem szabad konfiskálni, hanem csupán gondoskodni kell a vagyon megfelelő kezeléséről.

Zd. F i e r l i n g e r kormányelnök szerint a téma teljesen ki lett merítve. Újból figyelmeztetni szeretne még, hogy Masaryk miniszter és dr. Clementis mindig csupán az egyes szövetséges államférfiakkal folytatott beszélgetésekről számoltak be, és a beszámolóiknak nem volt célja, hogy a kormány a felidézett kijelentések alapján konkrét intézkedéseket tegyen, a beszámoló csak arra szolgált, hogy jellemezzék az egész helyzetet. Ilyen kijelentésekre sor kerül a különböző társasági rendezvényeken, ebédeken, vagy vacsorákon, vagy fogadásokon, természetesen jogilag nem kötelező érvényűek. Egyébként azonban igaz, hogy a legnagyobb óvatossággal kell eljárni, ahogyan

43 Laušman, Bohumil (1903–1963) cseh szociáldemokrata politikus, a Gottwald vezette harmadik népfrentkormány ipari minisztere. 1949-ben Nyugatra emigrált.

az kitűnik abból a körülményből, hogy Spellman érsek már Byeneshoz fordult. Ő nagy reakciós, az ellenségünk. Következésképpen, de óvatosan kell tárgyalnunk és a 88/1945 Tt. sz. dekrétum keretében. Elsősorban szükséges Steinhardt nagykövetnek a folyamatot megfelelően megvilágítani. H e i d r i c h követ főtítkárnak emlékeztetett, hogy ugyancsak választ kell adni Károlyi gróf levelére. Készül a válasz vázlatának kidolgozására a kormányban elhangzott vita alapján, és hivatkozni fog elsősorban a munkára mozgósításról szóló törvény rendelkezéseire és a kétéves gazdasági tervre, azzal a kitételrel, hogy ezekből az intézkedésekből nem tudunk engedni. Határozottan cáfoljuk azt az állítást, hogy valamiféle atrocitások történtek. Bizonyára történtek kisebb incidensek és talán indokolt a félelem, hogy néha túl nyersen léptek föl, de nem kifejezetten valamiféle tervezett erőszakoskodás volt. J. Ď u r i š ⁴⁴ miniszter még figyelmeztet arra, hogy a kormánynak mégiscsak foglalkoznia kell a magyarok vagyonának kérdésével. A szlovákoknak nincsenek földjeik és várnak erre a földre. Szükséges lesz, hogy a magyarok földjét a rendelkezésükre bocsássák, legalább nemzeti kezelésbe vétel formájában, ez lenne az első lépés, hogy megművelhessék azt. K l. G o t t w a l d kormányelnök úgy gondolja, határozottan helytelen lenne, amennyiben munkára csupán a szegény magyarokat mozgósítanánk és a gazdag parasztok a gazdaságaikban maradnának. A munkára mozgósításnak mindenkire vonatkozni kell. Dr. H. R i p k a miniszter javasolja, hogy találkozzanak az érintett tárcák miniszterei és dolgozzanak ki világos és pontos irányelveket az akció további végrehajtására. Ezek az irányelvek eddig hiányoztak és ezzel magyarázható, miért történtek helytelen dolgok. Határozottan tilos azt állítani, hogy a magyar probléma likvidálására irányuló akcióról van szó nálunk. K l. G o t t w a l d kormányelnök kérdezi, milyen formában történik a mi hivatalos közleményünk, ill. megkaptuk-e már az amerikaiak hivatalos jegyzékét, amelyre válaszolnunk kell. H e i d r i c h követ megvilágítja, hogy ilyen jegyzéket nem kapunk, hanem Steinhardt nagykövetet táviratilag szólította föl a State Department, hogy tekintettel Spellman érsek beavatkozására Byrnesnél adjon jelentést, mi az igazság abban, hogy az államon belül a magyarok deportálását végezzük és atrocitásokra kerül sor. A dolog teljesen titkos és meg kell őrizni ezt a titkot, mivel egyáltalán nem szabadott volna tudomást szereznünk arról, hogy távirat érkezett. Jelentést erről per nefas⁴⁵ kaptuk. Steinhardt nagykövet most tudni szeretné, milyen magyarázatunk van és szándékunk-e cáfolni azt az állítást, hogy a nemzetközi kötelezettségeinkkel ellentétben teszünk valamit. Heidrich követ hozzáteszi, hogy megegyezett Zd. Fierlinger kormányalinnel, javasolja a kormánynak, hogy háromtagú küldöttség utazzon Szlovákiába, a Magyarországgal foglalkozó osztály és a nyugati államok osztálya vezetői és egy szerkesztő összetételben, amely delegáció magán a helyszínen kivizsgálná a dolgokat, saját benyomásokat szerezne és a visszatérésük után azonnal értekezletre hívná a külföldi sajtó képviselőit és ott közölné mit állapítottak meg, így védhető lenne az ellenség-

44 Ďuriš, Július (1904–1986) szlovák kommunista politikus, 1945-től 1951-ig földművelési miniszter. 1951–1953 között a Megbízottak Testületének elnöke.

45 titkos úton

ges propaganda, amely ebben az ügyben ellenünk folyik. Prof. dr. Zdeněk Nejedlý⁴⁶ nagy hibának tekinti, hogy a Szlovákiában folyó akciót dr. Čech vette a kezébe, aki a Telepítési Hivatal elnöke. Általános munkára mozgósításról van szó, amely kizárólag a Szociális Gondoskodás Minisztériumára tartozik, ill. a Szociális Gondoskodás Megbízotti Hivatalára és a járási munkavédelmi hivatalokra. Amennyiben ilyen akciónál felbukkan a telepítési hivatal neve, kézenfekvő, hogy ebből úgy ítélik meg, valamilyen áttelepítési akciót végeznek. J. Ursíny⁴⁷ kormányalelnök teljesen egyetért a szociális gondoskodás miniszterének az álláspontjával és hozzáteszi, a pozsonyi Telepítési Hivatal már szétküldött valami végzéseket az áttelepítésről, ezt természetesen azonnal le kell állítani. Heidrich követ szót emel azért, hogy a kormányelnök javaslata alapján az egész ügyről azonnal informálják a külügyminisztert és a külügyminisztérium államtitkárát, hogy tudják, a kormány milyen álláspontot foglal el. Kl. Gottwald kormányelnök, aki már előzőleg megfogalmazta a kormány határozati javaslatát, megállapítja, senkinek nincs további ellenvetése és a kormány ezután elfogadja

1./ H a t á r o z a t: A kormány meghallgatva Zdeněk Fierlinger kormányalelnök beszámolóját a nemzetközi politikai helyzetről, amely az 1945. október 1-i 88/1945 Tt. sz. általános munkakötelezettségről szóló köztársasági elnöki alkotmánydekrétumnak Szlovákiában a magyar lakosságra történő érvényesítése folytán jött létre, elhatározza, hogy

a/ kitar az álláspontja mellett, hogy az idézett dekrétum rendelkezései természetesen vonatkoznak a magyar lakosságra Szlovákiában, ezért a dekrétumot továbbra is alkalmazni fogják erre a lakosságra;

b/ az álláspontjából kifolyólag feladatul adja a belügyminiszternek, a földművelési és a szociális gondoskodás minisztereknek, hogy egyetértésben a többi érintett minisztériummal és együttműködve a megfelelő szlovákiai tényezőkkel gondoskodjanak arról, hogy az elkezdett akció a dekrétum alapján, annak keretein belül a legcélszerűbb módon tovább folyjék;

c/ feladatul adja Zdeněk Fierlinger kormányalelnöknek, valamint a Külügyminisztérium képviselőinek, hogy azonnal küldjenek Szlovákiába bizottságot a magyar ügyek osztályának vezetője, a nyugati kapcsolatok osztályának vezetője és egy szerkesztő összeállításban, amely elsősorban a helyszínen győződik meg a valós helyzetről és visszatérésük után informálná erről a külföldi sajtó képviselőinek értekezletét, amelyet ebből a célból hívna össze. Végezetül, ebben a szellemben legyen erről informálva az Amerikai Egyesült Államok prágai nagykövete is;

d/ feladatul adja az információs miniszternek, figyelmeztesse a napi sajtót, hogy az említett folyamatban lévő szlovákiai akcióról csupán, mint az általános munkakötelezettségről szóló dekrétum előírásainak érvényesítéséről számolhatnak be;

e/ feladatul adja Zdeněk Fierlinger kormányalelnöknek, azonnal informálja a külügyminisztert és a Külügyminisztérium államtitkárát a kormánynak az ügyben folytatott mai tárgyalásáról és az álláspontjáról, valamint a fenti intézkedéseiről.

46 Nejedlý, Zdeněk (1878–1962) cseh történész, kommunista politikus, Gottwald első kormányában munkavédelmi és szociális miniszter.

47 Ursíny, Ján (1896–1972) szlovák demokrata párti politikus, a harmadik népfrentkormány egyik alelnöke. 1948-ban hét év börtönre ítélték, 1953-ban szabadult.

V é g r e h a j t j á k: Zd. Fierlinger kormányalelnök, mint a külügyminisztérium képviselője, és a belügy, földművelési, szociális gondoskodás és információs miniszterek, egyetértésben az érintett kormánytagokkal.

Az irat cseh nyelvű, gépelt tisztaatról készült fekete-fehér fotó. Národní archiv Praha, fond Výběr ze zápisů schůzi československé vlády, duben 1945 – únor 1948 (Válogatás a csehszlovák kormány üléseinek jegyzőkönyveiből, 1945. április – 1948. február), 171 a. j.

A csehszlovák kormány ezen az ülésén szembesült azzal a problémával, hogy a tíz nappal korábban elkezdett deportálások végrehajtása ellentétben van azokkal a nemzetközi kötelezettségeivel, amelyeket vállalt. Elsősorban a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezménnyel, valamint a párizsi békekonferencia határozataival. Ennek ellenére, bízva külügyi kapcsolataiban és a kormánypropaganda erejében, úgy döntött, tovább folytatja az akciót. Meghatározták a külügyi tárgyalások és a propaganda során felhasználni kívánt legfőbb érveket: törvényes keretek között munkára mozgósítás folyik az országban, a magyarok nem lehetnek kivételek ez alól. Ugyanakkor megerősítették, a deportáltak vagyonát nem szabad elkobozni, hiszen ezzel nyilvánvalóvá válna az akció magyarelles jellege.

2.

Prága, 1947. január 28. Részlet a harmadik kormány 57. ülése titkos részének jegyzőkönyvéből, a szlovákiai magyar lakosság kicserélésével és munkára mozgósításával kapcsolatos napirendi pont megtárgyalásáról.

Feljegyzés

a harmadik kormány 57. ülésének titkos részéről, amelyre 1947. január 28-án a kormányelnökség hivatalának épületében került sor.

Jelenlévők és igazoltan hiányzók a jelenléti ív szerint, amely csatolva van az ülés nem titkos részének feljegyzéséhez, azonban 10.10-kor, amint a kormányelnök Kl. G o t t w a l d titkosnak nyilvánította az ülést, az ülésteremben csupán a kormány tagjai, a Legfelsőbb Számvevő és Ellenőrző Hivatal elnöke, a Gazdasági Tanács főtárgyalója, a Kormányhivatal Politikai Osztályának elöljárója, dr. V. B e r n á š e k a Kormányhivatal Jogi Osztályának elöljárója maradtak. Kl. G o t t w a l d kormányelnök bejelenti, hogy most a külügyminisztérium államtitkára számol be a találkozójáról a magyar külügyminiszterrel.

I.

A szlovákiai magyar lakosság kicserélésének és munkára mozgósításának további menete.

Dr. C l e m e n t i s államtitkár emlékeztet, hogy őt a kormány meghatalmazta az utolsó ülésén, hogy vasárnap, 1947. január 26-án találkozzék a magyar külügyminisz-

terrel⁴⁸ és tárgyaljon vele a feltételekről, amelyek alapján újra megkezdené munkáját az államközi Vegyes Bizottság, amelyet az államközi lakosságcsere-egyezmény nyomán alakítottak meg. Olyan utasítást kapott, hogy közölje a magyar külügyminiszterrel, a csehszlovák kormány nem ért egyet a munkára mozgósítás fölfüggesztésével, amíg nem lesz biztosítéka arra, hogy azonnal megkezdődik a csere a megkötött szerződés alapján. Ahogyan az várható volt, a magyarok nem fogadták el ezt a kérést, ill. nem akartak erre az álláspontra helyezkedni, ezért nem volt lehetséges a megegyezés. A magyarok első kérése a munkára mozgósítás azonnali leállítására volt, ugyanakkor kijelentették, egyáltalán nem munkára mozgósításról van szó a 88/1945 Tt. sz. dekrétum alapján, mivelhogy nem a munkaerőt mozgósítják, hanem egész családokat költöztetnek asszonyokkal, gyerekekkel, elveszik a vagyont és nemzeti gondnokság alá vetik azt. A korhatárt sem tartják be. Az egyezmény Csehszlovákia részéről történt ilyen világos megsértése mellet, amely megengedhetetlen, nagyon nehéz volt védeni a munkára mozgósításról szóló tézist. A magyarok egyszerűen arra az álláspontra helyezkedtek, hogy nem tárgyalnak, amíg a munkára mozgósítási akciót le nem állítják. A dolgok mostani állásánál nem lehet jól védeni azt az állítást, hogy csupán munkára mozgósításról van szó, mivel a magyarok kezében hivatalos dokumentumok vannak, végzések stb. A nemzetközi fórumon ezt a vitát biztosan elveszítenénk. Világos lenne, hogy megsértjük az egyezményt. Mint a helytelen jelenséget említi az államtitkár a „Az alkotmányozó nemzetgyűlési választások eredményei” kiadványt, amely 1946 novemberében jelent meg és egyébek között tartalmazza „a pozsonyi központi hivatalok” jelentéseit. A kiadvány 44. oldalán szerepel a Szlovák Telepítési Hivatal, amelynek 4 osztálya van. A IV.-nek a kiadvány szerint a feladata „a magyarok kitelepítése Csehországba”.

Az államtitkár megemlíti, hogy a kormány elhatározta a magyar lakosság áttelepítését egyrészt, hogy nyomást gyakoroljon Magyarországra, másrészt azért, hogy segítsen a munkaerőhiánynon, és végezetül azért, hogy előkészítse a magyar kisebbség egy részének letelepítését a cseh területeken. Jelenleg az a kérdés, mit tegyen a kormány, hogy a nemzetközi szerződést a cseréről Magyarországgal esetleg megmentse. Szükséges tudatosítani, hogy nem csupán konkrét jogi, erkölcsi kötelezettségeink is vannak azzal a kb. 60.000 vagy 70.000 szlovákkal szemben, akik Magyarországon jelentkeztek az áttelepülésre Szlovákiába és ma nagyon szorult helyzetben vannak. Szörnyű körülmények között élnek, elkészültek az indulásra, nincsen már saját egzisztenciájuk és már tenni kellene értük valamit. Az államtitkár a következőket javasolja: Megegyezett a magyar külügyminiszterrel, hogy írásban megerősíti a tárgyalás tartalmát, különösen, hogy megerősíti a csehszlovák kormány álláspontját, miszerint hajlandó fölfüggeszteni a munkára mozgósítást, de csak abban az esetben, ha teljes garanciát kap, hogy a csere a legrövidebb időn belül végrehajtásra kerül. Az államtitkár átadná a miniszternek ezt a jegyzéket, vagy a vonatkozó levelet és egyúttal kérné, hogy az államközi Vegyes Bizottság azonnal kezdje meg a munkáját, amely megvilágítana és a

48 Gyöngyösi János magyar külügyminiszter és Vladimír Clementis csehszlovák külügyi államtitkár magánjellegű tárgyalásaira Pozsonyban került sor 1947. január 25–26-án, és eredmény nélkül érték véget elsősorban a deportálási akció ellentétes megítélése miatt.

lehetőség szerint eltávolítana minden vitás kérdést. Puskin,⁴⁹ budapesti szovjet képviselő, nyomására lehet számítani bizonyos eredményre ezeken a tárgyalásokon, amelyek talán egy hónapot vennének igénybe. Arról lenne szó, hogy a kormány határozza el, egyetért azzal, hogy még a következő hónap után, valamikor 1947. március elején felfüggesztené a munkaerő toborzást a cseh területek részére. Ez az alapvető kérdés. Szlovákiában vannak tényezők, akik határozottan ennek a folyamatnak a szószólói. Elsősorban dr. Okáli, a Vegyes Bizottság csehszlovákiai részének elnöke, aki meg van győződve, Csehszlovákiának meg kell engednie a csere végrehajtását még azon az áron is, hogy időlegesen leáll a magyar munkaerő toborzása a cseh területekre. Az államtitkár úgy gondolja, talán a földművelési miniszter egyetért azzal, hogy a toborzás fokozott ütemben folytatódjon, de csak ez év február végéig. Kéri, a kormány határozzon, lehetséges-e ez a folyamat.

Kl. G o t t w a l d kormányelnök kérdezi, vannak-e kérdések. Prof. dr. A. P r o c h á z k a⁵⁰ miniszter megütközik azon, hogy az államtitkár mai előadása alapján Csehszlovákia nem tartja be a nemzetközi szerződés rendelkezéseit és ezért a nemzetközi fórumon veszítene. Feltételezi, hogy ez egy lehetetlen állapot és nem engedhetünk meg egy ilyen folyamatot. Dr. V i. C l e m e n t i s államtitkár figyelmeztet, hogy a kormány döntött erről a folyamatról, akkor ennek tudatában kellett lennie. A magyarok ugyancsak nem teljesítik a szerződést. Tulajdonképpen valamiféle visszavágásról van szó. Hiszen el lett mondva, munkára mozgósítást hajtunk végre a 88/1945 Tt. sz. dekrétum keretében, másrészt a kormány tudatában volt annak, hogy családokat szállítanak el és a vagyon elkobzásra kerül. V. N o s e k miniszter figyelmeztet, hogy a vagyont nem kobozzák el, hanem csupán bevezetik a nemzeti gondnokságot. Prof. dr. A. P r o c h á z k a miniszter ismét energikusan szót emel az államközi szerződés megsértése ellen. Feltételezi, hogy csak azt tehetjük, ami megfelel a szerződésnek. Dr. P. Z e n k l⁵¹ kormányelnök is ilyen nézetben van, és rámutat arra, a kormány előző tárgyalásain is hangsúlyozva volt, hogy a szerződés szellemében fogunk eljárni. Már akkor elhangzottak bizonyos kételyek a lehetséges nemzetközi politikai komplikációkkal kapcsolatban, éppen ezért lett megállapítva, csak azt tesszük, ami a szerződés keretén belül van, semmit nem teszünk a szerződés ellen. Ebben a szellemben nyilatkozott a földművelési miniszter is. Valóban csak munkára mozgósításról lehet szó, ill. munkaerő toborzásról. Bebizonyítottuk, hogy a magyarokkal csupán azt tesszük, amit a többi polgárral, különösen a szlovákokkal. Ebben a szellemben válaszolt a köztársasági elnök Károlyi gróf levelére is. Azt állították, hogy a magyarokra azonos előírásokat alkal-

49 Puskin, Georgij Makszimovics (1909–1963) szovjet diplomata. 1944 végétől a Szovjetunió magyarországi megbízottja és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság tanácsadója. 1945 és 1948 között budapesti szovjet követ.

50 Procházka, Adolf (1900–1970) cseh jogász, néppárti politikus, Gottwald első kormányában egészségügyi miniszter. 1948 februárjában lemondott posztjáról, majd Nyugatra emigrált, az Egyesült Államokban hunyt el.

51 Zenkl, Peter (1884–1975) cseh nemzetiszocialista párti politikus, 1945-től 1948-ig a párt elnöke. Gottwald első kormányának alelnöke, 1948 februárjában lemondott és Nyugatra emigrált, az Egyesült Államokban hunyt el.

mazunk, mint az összes polgárra. Rossz lenne, ha most beismerésre kerülne, hogy valami szerződéselleneset csinálunk, és amit teszünk, nem tudjuk megindokolni a nemzetközi fórumon. A kormányalelnök nem akarja, hogy a kormány az államtitkárt felhatalmazza arra, hogy a nehéz körülmények között folyó tárgyalások során valahol elismerje, megsértjük a szerződést. A kormányalelnök azután megkérdezi, mikor jelent meg az a kiadvány, amelyről az államtitkár tett említést, miközben feltételezi, hogy régebbi kiadványról van szó. Dr. V. C I e m e n t i s államtitkár megismétli, hogy tavaly novemberi kiadványról van szó. Dr. P. Z e n k l kormányalelnök sajnálja ezt a túlkapást és kitart az álláspontja mellett.

Dr. V. C I e m e n t i s államtitkár figyelmeztet, hogy a kormánynak tudatában kellett lennie, a 88/1945 Tt. sz. dekrétum alapján a munkára mozgósítás során nem lehet a családtagokat elszállítani és nem lehet a vagyont nemzeti gondnokság alá helyezni, vagy szlovák telepéseket letelepíteni. Hiszen erről a múlt év novemberében a kormány biztosan tárgyalt, és a köztársasági elnök is tud erről. Z d. F i e r l i n g e r kormányalelnök természetesnek tartja, hogy a területeken, ahol a földműveseket munkára mozgósítják a cseh országrészekbe, szükséges bizonyos intézkedéseket tenni a mezőgazdasági vagyon hasznosítására és a kezelésére. Ezt elég jól meg lehet nyilvánosan védeni. Azonban tudatában van annak, hogy a külföldiekkel való beszélgetések során elég nehéz helyzetek keletkeznek, különösen a külföldi sajtóval, és ő maga a saját bőrén tapasztalta, mikor a külföldi újságírók kérdezték, miért küldenek a magyar településekre szlovákokat. V. Š i r o k ý kormányalelnök kijelenti, hogy nem felel meg a valóságnak, hogy a magyar munkaerőt, amelyet eddig átköltöztettek a cseh területekre, a napszamosokból és drótosokból verbuválják. Z d. F i e r l i n g e r kormányalelnök kéri Š i r o k ý t, hogy hagyja végigmondani a mondandóját és biztosítja őt, hogy a gyakorlatban előfordulnak esetek, ahol a kisebb földműveseket is elszállítanak, vagyis földműves gazdaságokkal rendelkezőket a családokkal együtt. A kormányalelnök szót emel azért, hogy a kormány ezeket a problémákat következetesen és véglegesen oldja meg és tudatosítsa egész valóságában, mivel csupán így találja meg a megfelelő formát, hogyan is oldja meg azokat. Természetesen azt kell állítani, hogy munkára toborzás céljából telepítjük át a magyarokat, és humánus okokból a családjaikkal együtt, hogy ne keletkezzen az a benyomás, hogy rabszolgamunkáról van szó. Lehetőséget adunk ilyen módon a számukra, hogy az életüket a családjukkal folytassák, magukkal vigyék első sorban a gyerekeiket, akik itt látogathatják az iskolát, ezek az intézkedések mind a magyarok érdekében történnek. Sok függ azon, hogyan fogalmazzuk meg a dolgot. Esetleg azt is mérlegelni kellene, lehetőséget adni a magyaroknak, legalább elméletileg a visszatérésre Szlovákiába, hogy ott használatba vehessék a gazdaságaikat. A szónok tudatában van, hogy itt nagyon kényes kérdésről van szó, azonban ha óvatosan, átgondolt terv alapján haladunk, akkor a magyarok számára olyan körülmények alakulhatnak ki a cseh területeken, hogy egyáltalán nem akarnak majd visszatérni. Ahol kivételes esetben mégis előfordulna ilyen kérés, úgy kellene intézni a dolgot, hogy valójában nem térnének vissza, vagy ilyen visszatérésre csupán egészen kivételes esetben kerülne sor. A kormányalelnök feltételezi, hogy szlovákokat is családokkal együtt költöztetünk át, különösen Kelet-Szlovákiából. Sőt, azoknál a magyaroknál, akik alkalmasak a reszlovakizálásra, fontolóra lehetne venni mezőgazdasági vagyon juttatását, mivel ilyen vagyonból feleslegünk lesz, különösen a hegyvidékeken, ahol a telepítés nem fog egy-

hamar sikerülni. Nehezek ott az életkörülmények, de a magyarok számára ilyen egzisztencia mégiscsak elfogadható, különösen, ha gondoskodunk, hogy jól menjen a soruk és felszereljük őket a legszükségesebb ágyneművel és ruházattal, ahogyan arról a kormányalelnök beszélt az utolsó kormányülésen. Szükséges odaküldeni a Vöröskeresztet, gondoskodjon az egészségügyi ellátásról, szétosztani az ágyneműt és főleg megfelelő propagandát is csinálni. Itt Csehszlovákiára nézve mérhetetlen horderejű kérdésről van szó, ezért helyénvaló lenne, hogy rendszeresen foglalkozzon vele a kormány, állandóan figyelje a fejleményeket, és tevékenysége ne korlátozódjon alkalmi intézkedésekre. Amennyiben a magyarok a cseh területeken boldogok lesznek az számkra nagy jelentőségű lesz a nemzetközi fórumon is. Eddig a kormány nem fordított ennek az ügynek megfelelő figyelmet. A kormányalelnök szót emel az további következetes alkalmazásáért a munkára mozgósító dekrétumnak, azonban a dolgot megfelelő formában kell végrehajtani, hogy ne legyenek ok a jogos panaszokra.

Dr. VI. C I e m e n t i s államtitkár szeretné ad informandum megjegyezni, hogy a pozsonyi látogatása során kérte a Szlovák Nemzeti Tanács Elnökségét, a Megbízottak Testületét, a Telepítési Hivatalt és más szlovák tényezőket, hogy a hét végéig dolgozzanak ki elaborátumot az egész problémáról úgy, hogy a kormány elé terjesszesse a javaslatot a magyar lakosság problémájának megoldására. Egyrészt a reszlovakizáció problémájáról, másrészt arról van szó, hogy esetlegesen megfelelő kárpótlást adjanak a vagyonért, amelyet elvesznek a magyaroktól, amennyiben ez megtörténne, az a világban nagyon jó hatást tenne, és nem hányhatnák a szemünkre, hogy nem igazságosan és humánusan járunk el. Ha a magyarok nem lennének alkalmasak a reszlovakizációra Szlovákiában, meg kellene nekik ígérni, hogy amennyiben beleyeznek a cseh területekre való átköltözésbe csehszlovák állampolgárságot kapnak, és ezeknek a magyaroknak is lehetne bizonyos kárpótlást adni a vagyonukért.

V. Š i r o k ý kormányalelnök nem tudja megérteni az egész folyamatot ebben az ügyben, különösen nem bírja felfogni, miért kényszerítenének bennünket térdre a magyarok. Hiszen ők azok, akik megsértették a nemzetközi szerződést és ők azok, akik nem hajtják végre. Türelmesen vártunk, hogy teljesül a szerződés, csak akkor határoztuk el a munkaerő toborzást, mikor kiderült, hogy a reményeink hamisak. A dolgok ilyen állásánál nem fogunk a magyaroktól elnézést kérni azért, amit csinálunk, mikor egyenesen ők kényszerítettek erre bennünket. Azonban igaz, hogy néha Szlovákiában hibákat követnek el, mint például a publikációval, amelyről ma az államtitkár beszélt. Ez a Belügyi Megbízotti Hivatal hibája. Dr. VI. C I e m e n t i s államtitkár figyelmeztet, hogy a pozsonyi Telepítési Hivatal intézkedéséről van szó. V. Š i r o k ý kormányalelnök hozzáteszi, hogy a Belügyi Megbízotti Hivatal is elkövet ilyen hibákat. Lényegében azonban valóban a munkaerő toborzásáról van szó, és a körülmény, hogy egész családokat költöztetnek, a toborzás humánus végrehajtását bizonyítja. A magyarok a cseh területeken elégedettek, sokkal elfogadhatóbb életkörülményeik vannak, mint a szlovák munkásoknak és földműveseknek Szlovákiában, és néhol még földecsékjük is van, amelyet megművelnek.

Zd. F i e r l i n g e r kormányalelnök úgy vélekedik, ezeknek a magyaroknak kisebb gazdaságot is lehet adni. V. Š i r o k ý kormányalelnök kételkedik ebben és úgy gondolja, hogy a kormánynak nem kéne semmilyen illúziókba esnie, hiszen éppen nemrég tár-

gyaltak arról, hogy nincsenek gazdaságaink a volinyi csehek⁵² részére sem. A magyarok azonban kaphatnak cseléd földet. Z d. F i e r l i n g e r kormányalelnök ragaszkodik a nézetéhez, hogy szegényebb vidékeken található kisebb gazdaságok. V. Š i r o k ý kormányalelnök a munkaerő toborzás folytatásáért emel szót, közben be lehet bizonyítani, hogy a családok átköltöztetése önkéntes alapon történik. Nem történhet azonban meg, amit jelentenek neki több csehországi járásból, különösen Pelhřimovból, ahol a Nemzeti Bizottság a magyar földműves családokat visszaküldi azzal, hogy nem akarnak önálló földműveseket, csupán cselédeket és napszámosokat. A magyarokkal és a külfölddel szemben mindig hangsúlyozni kell, hogy mi készek voltunk lojálisan teljesíteni a szerződést a magyarokkal, hogy ők sértették azt meg, és egyáltalán nincs biztosítékunk arra, hogy egyáltalán teljesíteni akarják a szerződést. A dolgok ezen állásánál nem tűrhetjük, hogy minket vádoljanak, mikor nyilvánvalóan a magyar részről történt szerződésszegés.

Dr. P i e t o r⁵³ miniszter emlékeztet, hogy a kormány a magyarok munkára mozgósításával el akarta érni, hogy a magyar kormány teljesítse az egyezményt. Úgy tűnik ez nem sikerült. Dr. V l a d i m e r t i s államtitkár nem ért egyet ezzel a nézettel és megemlíti, hogy a mostani találkozóra sem került volna sor, ha a kormány nem határozta volna el a toborzási akciót. Dr. P i e t o r miniszter kitart az álláspontja mellett és azt ajánlja, hogy a kormány teljes terjedelmében, ténylegesen foglalkozzon a magyar problémával. Lényegében három út lehetséges hogyan megoldani ezt a problémát. Ezek: a csere, a reszlovakizáció és a széttelepítés. Nem haladhatunk azonban tetszés szerint, egyrészt azzal kell számolnunk, hogy van partnerünk – a magyarok, másrészt tekintettel kell lennünk nemzetközi nyilvánosságra. A dolgok ilyen állásánál csak lavírozni tudunk. A miniszter azon a véleményen van, hogy ez a manőverezés ebben a pillanatban abban állna, hogy időlegesen leállítanánk a munkára mozgósítást. Nem osztja ugyanis az államtitkár nézetét, hogy a munkára mozgósítással rá tudjuk kényszeríteni a magyar kormányt az egyezmény teljesítésére, különösen mikor a magyar kormány be tudja bizonyítani, hogy nem is mozgósításról van szó, hanem a valóságban deportálásról. V. Š i r o k ý kormányalelnök tiltakozik ez ellen az állítás ellen, azonban Dr. P i e t o r megismétli, hogy a körülmények miatt, amelyek között az átköltöztetés zajlik, kifejezetten lehet deportálásról beszélni. Ha az államtitkárnak az a benyomása, hogy megegyezést érnék el a magyarokkal, és az egyezmény teljesítését azzal, amennyiben megszakítanánk az átköltöztetési akciót a cseh területekre, bizonyára ez lenne a helyes. A legfőbb lehetőségnek a magyar kérdés megoldására azonban a miniszter a reszlovakizációt tartja, és aggódik, hogy ebben még nagyobb hibákat vétünk. A miniszter végül felteszi a kérdést, nem kellene-e most valóban taktikát változtatnunk.

52 Az észak-ukrajnai Volinyi területen élő csehek, akiknek őseik a 19. század második felében telepedtek le a cári Oroszországban. 1947-ben 40 ezren települtek vissza Csehországba, nagyrészüket a szudétánémetek által elhagyott hegyes vidéken telepítették le.

53 Pietor, Ivan (1904–1977) szlovák demokrata párti politikus, a harmadik népfrentkormányban közlekedési miniszter, 1948. február 20-án lemondott. A kommunista puccs után visszavonult a politikától és jogászként dolgozott.

J. Ď u r i š miniszter úgy gondolja, hogy a kormánynak tudatában kell lennie és mindig tudatában is volt, a probléma nehézségének. Nem csak szlovák problémáról van szó, hanem országos problémáról. A kormány határozott a munkára mozgósítás végrehajtásáról, egészen tudatában van annak, hogy ilyen mozgósításról van szó. A szónok kéri az államtitkárt, hogy legközelebb a következtetéseit óvatosabban és pontosabban fogalmazza meg. A kormány kifejezetten meghatározta, hogy munkára mozgósítást hajt végre a 88/1945 Tt. sz. dekrétum alapján, és ez mellett lehetőséget ad a családoknak, hogy együtt menjenek. Azzal számolt azonban, hogy a gyakorlati végrehajtás során félreértések fordulhatnak elő, és néha valamilyen túlkapások történhetnek, de a kormány tudta azt is, hogy ez a félreértés mindig megmagyarázható és tekintettel arra, hogy a cseh országrészekben, a mezőgazdaságban 200.000 munkaerőre van szükség, az akciót végre kell hajtani. A miniszter megismétli, hogy az államtitkár nem fogalmazhat úgy, ahogyan tette a mai beszédében. Dr. V. C l e m e n t i s államtitkár figyelmeztet, hogy a magyarokkal folytatott tárgyalás során, és a külfölddel szemben is természetesen azt az álláspontot védi, hogy munkára mozgósítási intézkedésről van szó. Azonban úgy gondolta, hogy itt a kormányban nyíltan beszélhet. J. Ď u r i š miniszter kitart az mellett, hogy a kormány maga határozott a munkára mozgósításról a 88/1945 Tt. sz. dekrétum alapján, azonban számolt azzal, a gyakorlatban néhol félreértésekre kerül sor. A miniszter óv attól, hogy a kormányban deportálásról beszéljenek, és hogy ennek az életbevágó problémának megoldására „jobb taktikát” kell választani. Nem bírja megérteni, hogy egy szlovák és ügyvéd hogyan beszélhet így. Egyébként a toborzás következetes folytatása mellett van, mivel ez az egyetlen fegyver, amely a kezünkben van a magyarok ellen, nem is beszélve arról, hogy teljesen helytelen lenne, ha most bármilyen megegyezés, és a csere végrehajtása nélkül, felfüggesztenénk a munkaerő mozgósítást, ezzel igazat adnánk a magyaroknak és elismernénk, hogy helytelenül jártunk el. A miniszter a beszéde befejezéseként hangsúlyozza a magyar probléma megoldásának végtelen fontosságát Szlovákia és az egész állam számára. Szót emel azért, Z d. F i e r l i n g e r kormányalelnök ajánlása szerint haladjunk, amelyet az államtitkár is jelzett, vagyis tervszerűen álljunk a reszlovakizáció és széttelepítés kérdéséhez. Technikai nehézségeket, amelyek előfordulnak a munkára mozgósítás során, el kell távolítani. Konkrétan ez történt a katonai orvosok kiküldésével, mikor megmutatkozott, hogy a helybeli orvosok szabotálják a toborzási akciót. Ugyancsak szükséges, hogy a szlovákok ebben az ügyben egységesek legyenek és a demokrata párt tagjai ne agitáljanak a toborzás ellen és ne terjesszenek olyan híreket, hogy egyik részről átköltöztetik a magyarokat, másrészről cseheket küldenek Szlovákiába. A miniszter emlékeztet, milyen teljes egység volt a németkérdés megoldásában, sajnálja, hogy a magyar probléma terén nincs így, és aggódik, ennek hátrányos következményei lesznek. Végül ismét a toborzó akció folytatásáért emel szót, ugyanakkor családokat kell átköltöztetni, még ha ez a cseh földműveseknek bizonyos nehézségeket okoz is.

Kl. G o t t w a l d kormányelnök azt ajánlja, a szónokok rövidítsék le beszédeiket oly módon, hogy a kormány valamilyen határozatot tudjon hozni. Prof. dr. Z d. N e j e d l ý miniszter úgy látja, a fejlődést kronologikusan kell szemlélni, amennyiben helyes végkövetkeztésre akarunk jutni. Van egyezményünk a magyarokkal, azonban, ahogyan azt már V. Š i r o k ý kormányalelnök helyesen kifejtette, a magyarok ezt az egyezményt maguk sértették meg és tulajdonképpen soha nem teljesítették. Ha teljesítették

volna, akkor már átvették volna Magyarországra azt a 100.000 magyart és a helyzet nálunk teljesen más lenne. A magyar lakosság munkára mozgósítását csak utólagosan határoztuk el, mikor láttuk, hogyan viselkednek a magyarok. Azt mondtuk, hogy amennyiben a magyarok úgy ragadnak Csehszlovákiára, természetesen szintén dolgozniuk kell, és nem lehetnek kivételezett nemzet. Ezért terjesztette be a miniszter a javaslatot a munkára mozgósítás végrehajtására a 88/1945 Tt. sz. dekrétum alapján, miközben szintén számoltunk a családok átköltöztetésével, mint humánus intézkedéssel, lehetővé téve a további családi együttélést, a családok ezen költöztetésének költségei magasabbak, mint magának a munkaeő költöztetésének meghatározott költségei. Az egész akció határidőhöz kötött, a dekrétum alapján cselekszünk, teljes figyelmet fordítunk a dolgokra, figyeljük a fejleményeket és naponta vannak szükséges értekezletek. Az akciót akkor szakíthatjuk meg, ha biztosítékaink lesznek, hogy a csere elkezdődik és az következetesen végre lesz hajtva. A munkára mozgósítás védhető és igazolható úgy belföldi, mint nemzetközi-jogi szempontból. Hibákat az egész világon csinálnak, az angol törvények indiai alkalmazásánál is történtek kihágások és figyelmetlenségek.

Dr. P i e t o r miniszter meg kívánja jegyezni, hogy teljesen tudatában van a magyar kérdés célszerű megoldásának történelmi jelentőségének, és ő lenne az utolsó, aki ez ellen beszélne. A beszédében csupán arról szólt, hogy olyan utat válasszunk, amely a legkedvezőbb. Elismeri, hogy dr. VI. Clementis államtitkár, aki jobban ismeri a viszonyokat, jobban is ítélni tudja a helyzetet. A miniszter úgy vélekedik, hogy a dolog teljesen világos és ez a magyarázat elegendő a földművelési miniszternek is. Dr. M. F r a n e k⁵⁴ miniszter egyetért a közlekedési miniszter kijelentésével, hangsúlyozza, hogy nem kíván „falsus procurator” lenni azoknak, akik nem informáltságból és tudatlanságból harcolnak a magyar probléma megoldása ellen Szlovákiában, de figyelmeztetnie kell, hogy természetesen voltak a demokrata pártban más nézetek is, mint pozitívek. Végül teljesen világos, hogy a párt, mint egész a magyar probléma megoldásáért van és a tagjai mögött áll, akik őt a kormányban képviselik. Ha történtek egyéni kijelentések és támadások, azok nem képviselik a párt véleményét. Dr. I. Pietor miniszter aggodalmait azonban teljesen indokoltak, amikor mérlegeli, hogy dr. VI. Clementis államtitkár maga ismertette be, hogy nem a 88/1945 Tt. sz. dekrétum alapján cselekszünk.

Dr. V I C l e m e n t i s államtitkárnak az a benyomása, hogy a kormány megspórolhatja mindenféle polemikus megjegyzést ebben a vitában, ha az egyes szónokok helyesen tudatosítanak az utolsó ülés tanácskozásának a folyamatát. Helyes, hogy a toborzási akcióra akkor került csupán sor, mikor a kormány felismerte, hogy a magyarok nem teljesítik a kormányközi egyezményt, hogy Magyarországon van 100.000 szlovák, akik át kívánnak költözni és ezért már egzisztencia nélkül vannak és szorult helyzetben, másrészt Szlovákiában megközelítőleg azonos számú magyar van, akik már dr. Wagner⁵⁵ megbízottnál jelentkeztek, hogy telepítsék át őket Magyarországra.

54 Franek, Mikuláš (1903–1968) szlovák demokrata párti politikus, Gottwald első kormányában a törvények egységesítéséért felelős miniszter. 1948 februárjában lemondott és Nyugatra emigrált, az Egyesült Államokban hunyt el.

55 Wagner Ferenc (1911–1999) magyar külügyi tisztviselő, 1946-tól pozsonyi „meghatalma-

Gyakorlatban azonban semmi nem történt, és ehhez jött a mezőgazdasági munkaerő sürgető szüksége a cseh területeken. Ezt a lehetetlen helyzetet a kormány nem tűrhette tovább és ezért kellett határozott lépés mellett döntenie, hogy kiutat találjon a magyarok által előidézett helyzetből. Ebben a szellemben tárgyalt az államtitkár Gyöngyösi⁵⁶ miniszterrel is és informálja a külföldi sajtó képviselőit, akik szinte naponta fordulnak hozzá. Csak a magyarokon múlik, hogy elkezdjék a csereakciót, ezután a szakemberek egységes véleménye szerint úgyszólván kénytelenek leszünk a munkára mozgósítást leállítani, mivelhogy nem tudjuk a mindkét művelet egyszerre végezni. Nem tudunk ugyanis költöztetni havonta 10.000 magyart Magyarországra, fogadni 10.000 szlovákot Magyarországról, és ez mellett még magyarokat munkára szállítani a cseh területekre. Egyébként az államtitkár csak megismételni tudja, hogy a magyar külügyminiszter kifogásolta neki, hogy egész családokat költöztetünk át a cseh területekre, gyerekekkel, nővel együtt, és a magyar mezőgazdasági vagyont nemzeti gondnokság alá helyezzük, és ez az egész nem munkára mozgósítás a dekrétum alapján. Az államtitkár megismétli, hogy februárban találkozni kellene a Vegyes Bizottság mindkét részének, amelyek vizsgálnák a lehetőségét a vitás pontok megoldásának és kidolgoznák a megfelelő javaslatokat. Gyöngyösi miniszter februárban ugyancsak Párizsba utazik, hogy aláírja a békeszerződést. A kormányküldöttségek találkozására március elején kerülhetne sor. Az államtitkár megismétli a kérdést, vajon a levelében, amelyet a magyar külügyminiszternek küld, bejelentse-e, hogy a kormány egyetért a toborzási akció megszakításával, amennyiben biztosítékai lesznek a csere akció azonnali megkezdésére, azt tanácsolja, hogy azonnal jöjjen össze az államközi vegyes bizottság a vitás pontok megbeszélésére azzal, hogy majd márciusban sor kerülhet a kormányküldöttségek tárgyalására. Addig is a toborzási akció úgy kiterjedhetne és elmélyülhetne, hogy esetleg megfontolhatnánk a felfüggesztését. Itt azonban olyan kérdéssről van szó, amelyről elsősorban a földművelési miniszternek és a szociális gondoskodás miniszterének kell döntenie.

J. Ď u r i š miniszter megjegyzi, hogy a bizottság, amelyet a kormány kijelölt az utolsó ülésén, tárgyalt és éppen ma jött létre megegyezés néhány intézkedésről, a toborzási akció meggyorsításáról februárban. Véleménycserére kerül sor K l. G o t t w a l d kormányelnök, dr. P. Z e n k l kormányelnök, Dr. V l. C l e m e n t i s államtitkár és J. Ď u r i š miniszter részvételével arról, milyen konkrét eredményeket érhetnének el a február hónap folyamán a toborzási akcióban. Dr. V l. C l e m e n t i s államtitkár ebben az összefüggésben még megemlíti, hogy a diplomáciai támogatásra csupán a Szovjetunió részéről lehet számolni. Budapesti képviselője Puskin, eddig rendelkezik bizonyos befolyással a magyarokra. Olyan helyzet állhat azonban elő, hogy ez nem így lesz. Ezután más lépésekről kellene gondolkodnunk. Megszakíthatnánk a kapcsolatokat Magyarországgal, különösen kereskedelmi és közlekedési téren, de a szakemberek nézete szerint ez kétélű fegyver lenne, amely bennünket is károsítana éppen úgy, mint a magyarokat. V. Š i r o k ý kormányelnök megkérdezi, nem lehetne-e fontolgatni

zott”, majd főkonzul.

56 Gyöngyösi János (1893–1951) kisgazdapárti politikus, 1944 decemberétől 1947 májusáig külügyminiszter.

gazdasági szankciók bevezetését, de az államtitkár dr. V l C l e m e n t i s válaszol, hogy a szakemberek meggyőződése szerint ilyen szankciók jelentősen károsítanának bennünket. Ugyanezen a nézetten van Z d F i e r l i n g e r kormányaelnök, aki rámutat arra, hogy Magyarországról fontos nyersanyagokat kapunk, különösen olajat. Dr. P. Z e n k l kormányaelnök visszatér a toborzási akció februári hónapban elérhető eredményeinek kérdéséhez. J. Ď u r i š miniszter a kérdésre megmagyarázza, hogy eddig átköltöztettünk összesen 30.000 személyt, ebből körülbelül 18.000 a munkaerő. El lehetne érni ennek a számnak a növelését 60.000 személyre a februári hónap folyamán, amely körülbelül 40.000 munkaerőt jelentene. Szükségünk lenne azonban 50.000 családra, amely kitesz megközelítőleg 150.000–200.000 személyt.

Dr. P. Z e n k l kormányaelnök azt fontolgatja, ilyen körülmények között ki lehetne-e jelenteni, hogy a magyar munkaerő toborzás leáll ez év március elején. Nyomatékosan kéri az államtitkárt, soha ne beszéljen arról, hogy Csehszlovákia talán megsérti a nemzetközi egyezményt. Dr. V l C l e m e n t i s államtitkár biztosítja őt, hogy természetesen mindenütt azt az álláspontot védi, hogy a magyarok voltak azok, akik a szerződést megsértették, ugyanakkor Csehszlovákia a szerződés tartalma szerint, és a saját törvényi rendelkezéseinek keretein belül jár el. K l G o t t w a l d kormányaelnök azon a véleményen van, hogy a dolgokat úgy kell látni, ahogyan vannak. Hiszen világos, hogy a magyarok az első pillanattól szabotálják a szerződést és egyáltalán nem kezdték el a teljesítését. Egyetlen magyart sem tudtunk kiküldeni és hozzánk csupán néhány ezer szlovákot küldtek, akik legnagyobb részben kétséges jellegűek. Világos tehát, hogy a magyarok voltak azok, akik előidéztek a mostani helyzetet. A munkára toborzással bizonyos nyomást akartunk gyakorolni rájuk és egyben munkaerőt szerezni és ezzel legalább részben oldani a problémát, amely a cseh területeken sújt bennünket. Joggal számolhattunk azzal, hogy a csere végrehajtása után is elegendő számú magyar munkaerő marad erre a toborzásra. Az azonban igaz, hogy Szlovákiában néha hülyeségeket csinálnak. Valami tényező, aki tevékenységet akar kimutatni, leír valamit a publikációba és ez a számunkra káros. Nem lehet azonban meghatározó, mit írnak egyesek, hanem természetesen a kormány tevékenysége a döntő. Nyugodtan arra az álláspontra helyezkedhetünk, hogy a magyarok voltak azok, akik csaknem egy éve megsértik a szerződést. Dr. V l C l e m e n t i s államtitkár figyelmeztet, a szerződés szabotálásáról a magyarok részéről csupán a múlt év októberétől lehet beszélni. K l G o t t w a l d kormányaelnök azon a véleményen van, hogy a kormány adhat utasítást az államtitkárnak, továbbra is védje azt a tézist, hogy nem Csehszlovákia az, aki megsérti az államközi szerződést, hiszen Magyarország volt az, aki az első pillanattól nem teljesíti a szerződésből számára eredő kötelességeit, ezért nem lehet a szerződést végrehajtani. Továbbá az államtitkár közölje a magyarokkal, hogy hajlandók vagyunk a munkaerő toborzást leállítani amennyiben valóságosan elkezdődik a kitelepítés, szilárdan egyeztetett, pontos terv szerint, ugyanakkor a tényleges leállításra, mondjuk 14 nappal az előtt kerülhet sor, mielőtt a csere valóságban elkezdődik, amennyiben lesz biztosíték arra, hogy valóban végrehajtásra is kerül. Ez a legutolsó engedmény, amelyet tehetünk. Egyébként a munkára toborzást folytatni kell, ellenkezőleg, úgy fokozni, hogy a február hónap folyamán a lehető legtöbb magyar munkaerőt szerezzünk a cseh területek részére. Azonban ennek minden túlkapás és félreértés nélkül kell történnie. A kormányfő aggódik, hogy a további tárgyalásokon a magyarokkal nem érünk el semmilyen

konkrét eredményt, és az a meggyőződése, amit nem teszünk meg a munkára toborzás terén ma, az a későbbiekben nehézségekbe ütközhet.

Zd. F i e r l i n g e r kormányalelnök érinti ismét a kérdést, milyen előnyöket adhatnánk a magyar lakosságnak azért, hogy hajlandó átköltözni a cseh területekre, különösen mit lehetne a vagyonért kárpótlásként adni, állampolgárságot, ruhaellátmányt stb. Dr. V i c k e n t i s államtitkár azt ajánlja, a kormány ma ne foglalkozzon ezzel a dologgal, mivel, ahogyan már bejelentette, ezen a héten a szlovák tényezőktől kap megfelelő alapanyagokat ennek a kérdésnek az eldöntéséhez. Ezeknek az alapanyagoknak alapján kidolgozna egy elaborátumot a kormány részére, amelyről lehetne tárgyalni az 1947. február 4-ei ülésen, az elaborátumot előzőleg szétküldené az egyes kormánytagoknak. Az elaborátumban ugyancsak tárgyalná a reszlovakizáció problémáját. K i. G o t t w a l d kormányelnök kéri az államtitkárt, fogalmazza meg a végső javaslatot. Dr. V i c k e n t i s államtitkár kijelenti, hogy tulajdonképpen egyetért azzal, amit a kormányelnök előadott, hogy a válaszban, amelyet a magyar külügyminiszternek ad, védi azt a tézist, a magyarok voltak azok, akik megsértették az államközi szerződést, és akik az első pillanattól nem teljesítik, azonban hajlandóak vagyunk a további tárgyalásra, és a legnagyobb valószínűséggel leállítjuk a magyar munkaerő toborzását a cseh területek részére, amint gyakorlatilag elkezdődik a csereakció, szilárdan egyeztetett terv szerint, amint biztosítékunk lesz, hogy ez az akció valóban a terv szerint végrehajtásra kerül. Továbbá javasolja az államtitkár a levelében, hogy február folyamán jöjjenek össze a csehszlovák-magyar Vegyes Bizottság mindkét része, akik a tárgyalásaik során megbeszelnének minden vitás pontot, különösen azokat a pontokat, amelyeken Magyarország álláspontja nyugszik, hogy a cserét nem tudja végrehajtani. A diplomáciai nyomás ebben a hónapban arra korlátozódna, hogy a Vegyes Bizottság tárgyalása a lehetőségek szerint elérje a célját. Márciusban kerülne csak sor a kormányküldöttségek hivatalos találkozására. K i. G o t t w a l d kormányelnök megállapítja, hogy egyetértés van ezzel a megfogalmazással. Feltételezi, hogy szükséges a határozati javaslatot kiegészíteni abban a szellemben, hogy a magyar munkaerő toborzásának is a legnagyobb intenzitással kell folytatódnia, ugyanakkor a lehetőségek szerint humánusan, minden túlkapás nélkül kell történnie. Dr. A. P r o c h á z k a miniszter hozzáteszi, hogy a törvényes keretek között kell végrehajtani. K i. G o t t w a l d kormányelnök ezt magától éretetődőnek tartja. A kormány ezután a következőt fogadja el

1./ H a t á r o z a t: A kormány meghallgatva a külügyminisztérium államtitkárának jelentését a magyar külügyminiszterrel folytatott tárgyalásáról, amelyre 1947. január 26-án Pozsonyban került sor, elhatározza, hogy

a/ egyetért azzal, hogy az államtitkár a levelében, amelyet a megegyezés szerint a magyar miniszternek küld, ragaszkodjon az állásponthoz, hogy Magyarország az, amely az első pillanattól kezdve az államközi egyezményt a lakosságcsereéről nem teljesíti, hogy Csehszlovákia ezzel ellentétben ezt az egyezményt soha nem sértette meg, mindig kész volt teljesíteni azt, és a magyar munkaerő toborzását Szlovákiában a cseh területek részére az egyezmény keretein belül és az érvényes, törvényes kereteken belül hajtja végre. Az államtitkár a levelében megismétli, hogy a csehszlovák kormány a legnagyobb valószínűséggel elhatározza a toborzási akció felfüggesztését, amint a valóságban elkezdődik a csereakció az államközi szerződés alapján a szilárdan megegyezett, pontos terv szerint. Közben megtörténhetne hamarább, rövid idővel a gyakor-

lati csereakció megkezdése előtt a leállítás, ha biztosítva lesz, hogy végrehajtásra kerül, a kapott biztosítékok szerint. Az államtitkár továbbá javasolja, hogy azonnal találkozzon a csehszlovák-magyar Vegyes Bizottság mindkét része az államközi egyezmény szerint, azzal a céllal, hogy a bizottság a februári hónap folyamán megtárgyaljon minden vitás pontot, és ezzel előkészítse a kormányküldöttségek tárgyalását, amelyre 1947. március elején kerülhetne sor.

b/ az összes érintett kormánytagnak feladatuk adja, hogy teljes terjedelemben folytatódjon a magyar munkaerő toborzási akciója Szlovákiában a cseh területek részére az 1945. október 1-én kelt általános munkakötelezettségről szóló 88/1945 Tt. sz. közválasztási elnöki alkotmánydekrétum alapján, ugyanakkor ezt az akciót az adott lehetőségek keretében ki kell szélesíteni és elmélyíteni és egyúttal humánusan és megfelelő körültekintéssel a személyekre, akiket érint végrehajtani.

V é g r e h a j t á k: a külügyminisztérium államtitkára és az összes érintett kormánytag.

Az irat cseh nyelvű, gépelt tisztázatról készült fekete-fehér fotó. Národní archiv Praha, fond Výchěr ze zápisů schůzi československé vlády, duben 1945 – únor 1948, 291 a. j.

A kormánynak ezen a titkos ülésén Vladimír Clementis államtitkár szájából hangzik el, hogy mi az a három ok, amely miatt a kormány elrendelte a szlovákiai magyarok deportálását. A nyomásgyakorlás Magyarországra a lakosságcsere megkezdése érdekében, segíteni a cseh országrészekben az égető munkaerőhiányon és végül a magyarok egy részének széttelepítése az országban, illetve a Csehországba telepítése. Kiderült azonban, hogy a lakosságcsere megkezdését egyenesen gátolja a magyarok egy részének munkára hurcolása, hiszen a magyar fél ennek azonnali leállításához köthette a csereakció megkezdését. Ezért született az a kormányhatározat, hogy felajánlják a magyar külügyminisztériumnak a deportálások leállítását március elejével, amennyiben garanciát kapnak tőle a lakosságcsere megkezdésére. Addig azonban a februári hónapban gyorsítani kívánták a deportálásokat, minél nagyobbra akarták emelni a cseh tartományokba szállított magyar munkaerő számát.

3.

Prága, 1947. február 25. Részlet a harmadik kormány 66. ülése titkos részének jegyzőkönyvéből, a szlovákiai magyar lakosság egy részének Magyarországgal kötött egyezmény értelmében történő kicserélésével és a reszlovakizáció kérdésével kapcsolatos napirendi pont tárgyalásáról.

Feljegyzés

a harmadik kormány 66. ülésének titkos részéről, amelyre 1947. február 25-én a kormányelnökség hivatalának épületében 15 órakor került sor.

Jelenlévők az ülés nem titkos részének feljegyzéséhez csatolt jelenléti ív szerint, azonban mielőtt Kl. G o t t w a l d kormányelnök az ülés megkezdése után 15.20-kor megállapította, hogy a kormány határozatképes, és titkosnak nyilvánította az ülést, az

ülésteremben csupán a kormány tagjai, a Legfelsőbb Számvevő és Ellenőrző Hivatal elnöke, a Gazdasági Tanács főtitkára, Ing. M. Reiman képviselő, dr. VI. Bernásek, továbbá a Kormányhivatal Politikai Osztályának és Jogi Osztályának elöljárói maradtak, miközben az ülés titkos részén a Jogi Osztály elöljáróját az időszakos távolléte alatt dr. Fr. Plachý helyettesítette.

Kl. G o t t w a l d kormányelnök bejelenti, hogy most a Külügyminisztérium államtitkára beszámolókat ad a magyar féllel a lakosságcsere, valamint a reszlovakizáció ügyében folytatott tárgyalásról.

I.

Lakosságcsere a Magyarországgal kötött szerződés alapján és a reszlovakizáció kérdése.

Dr. VI. C l e m e n t i s államtitkár megkérdezi, a kormány tagjai számára ismert-e a mai beszámolója alapanyagának tartalma, amely, mint titkos irat 40.252/A/47 sz. alatt volt szétküldve a kormány egyes tagjainak. Megállapításra kerül, hogy némely kormánytag ezt az alapanyagot még nem kapta meg, az államtitkár ezért olvassa a teljes szöveget. Az alapanyag A/, ennek a feljegyzésnek a melléklete.⁵⁷ A függelék felolvasása után, amely az 1947. február 24-én kelt alapanyagban található, közli az államtitkár, hogy nem tudott kapcsolatba lépni dr. Okálival, mivelhogy ugyan tegnap déli 12 órakor Pozsonyból elutazott Budapestre, de a mai nap 12 óráig nem érkezett meg oda, valószínűleg az úton valahol időzik. Az államtitkár ezért kapcsolatba lépett a pozsonyi Telepítési Hivatal elnökével dr. Čechhel, aki szintén azon a véleményen van, hogy a földnélküliek költöztetése nem elégséges, szerezniük ugyan munkaerőt a földnélküliek Magyarországról történő átköltöztetésével, azonban a magyar földnélküliek Szlovákiából Magyarországra történő költöztetése nem felelne meg nekünk, mivel ezekkel a földnélküliekkel a cseh területeken számolunk. Az ún. kis Okáli terv alapján, amelyről szó van az államtitkár beszámolójában, először a gazdag magyar földműves családokat költöztetnénk át, és ez lenne a megfelelő út, hogyan mentsük meg a csere akciót. Az egész dolog súlyosabb annál, mintsem, hogy az államtitkár maga akarna dönteni róla. Ezért dolgozta ki a részletes beszámolót, amelyet az előbb felolvasott, mivel fontos számára, hogy a kormány mérlegelje a dolgot és döntsön róla, teljes tudatában a helyzetnek. Az államtitkár sajnálja, hogy nem sikerült neki kapcsolatba lépnie dr. Okálival, ugyanis az ő véleménye döntő lenne a számára. Dr. Okáli persze a legjobban informált és ezért elmondhatná, milyenek a kilátások, ha az áttelepítési akció megkezdődik a valóságban március 1-én, lehetséges-e ez egyáltalán, vagy nem. Az államtitkár telefonált Dastich⁵⁸ tábornokkal, hogy kétségei vannak a magyarok ellenjavaslatának végrehajthatóságával kapcsolatban, és a tábornok telefonon válaszolt, hogy tárgyaljon magyar tényezőkkel és a magyar kormány nyomatékosan kéri, a csehszlovák kormány mégiscsak mérlegelje ezeket az ellenjavaslatokat. Egyáltalán semmi nem történ-

57 Lásd a következő, 3a. sz. dokumentumot.

58 Dastich, František (1895–1964) cseh katona, diplomata, 1947 februárjától tábornok. 1946 februárjától 1947 márciusáig a csehszlovák kormány megbízottja a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottságban. A kommunista puccs után Nyugatra emigrált, az Egyesült Államokban hunyt el.

het. A tárgyalások 1947. március 1-én kezdődnek és vagy eredményesek lesznek, vagy ha zátonyra futnak, bármikor folytatódhat a munkára mozgósítás, amely a közlekedési nehézségek és a rossz időjárás miatt megszakadt.⁵⁹ A szónok megtárgyalta az ügyet a köztársasági elnökkel, aki azon a nézeten van, hogy semmi esetre se legyen küldve elutasító válasz, hanem a kompromisszumot kell keresni. Azon az állásponton van, hogy neki és a kormánynak is erkölcsi kötelessége van a magyarországi szlovákokkal szemben, akik a lakosságcserére jelentkeztek, és akik most nagyon szenvednek. Mi voltunk végül is azok, akik kezdeményezték az államközi tárgyalásokat az egyezményről és nemzetközi-politikai szempontból sem hatna jól, amennyiben most vonakodnánk folytatni a tárgyalásokat. Ezzel nemzetközileg kedvezőtlen helyzetbe kerülnénk. Felvetődik azonban a kérdés, hogyan hangozzék a válasz, amelyet a magyar kormánynak adunk. Az államtitkár továbbra is igyekezni fog, hogy kapcsolatba lépjen dr. Okálival, és megbízza őt, azonnal tárgyaljon a magyar külügyminisztériummal annak a 3.000 családnak a fogalmáról, akiket elsősorban át kellene telepíteni. Dr. Okálinak meg kell kérdeznie, vajon nem vennének-e át legalább részben földműveseket a földnélküliek helyett. A földművesek áttelepítése úgyszólván 2 hétig tartana, eközben megkezdhenék a tárgyalásokat 1947. március 1-én és kiderülne, hogyan folynak ezek a tárgyalások. Ahogyan az államtitkár már elmondta, a munkára mozgósítási akció 1 hét időtartamra föl lett függesztve a közlekedési nehézségek miatt. Holnap azonban újra kellene indulnia. Prof. dr. Z d . N e j e d l ý miniszter megjegyzi, hogy nem úgy néz ki. Dr. V i . C l e m e n t i s államtitkár folytatja, és megemlíti, hogy ilyen szellemű információt kapott. Azonban dönteni kell, vajon valóban azonnal el kell kezdeni az akciót, vagy sem, ill. ki kell várni, milyen eredménye lesz a magyarokkal folytatott tárgyalásoknak. Arról van szó, hogy ez néhány nap halasztást jelentene és kiderülne, vajon valóban nem lehet rábírní a magyarokat arra, hogy elfogadják az ún. kis dr. Okáli-féle tervet. Határozottan inkább azt ajánlja, várjanak a munkára mozgósítás újraindításával, mivel ezt könnyebb megtenni, mint leállítani az akciót, amely újra lendületbe lenne. J . D ű r i š miniszter megkérdezi, ki hatalmazta föl dr. Okálit arra, hogy javasolja az ún. kis tervet. Dr. V i . C l e m e n t i s államtitkár válaszol, hogy senki erre nem hatalmazta föl, hanem saját kezdeményezésre javasolta, az államtitkár személyesen üdvözli, mivel ez lehetővé tenné a csehszlovák kormánynak, hogy őt desavouo-válja és a javaslatot ne fogadja el, amennyiben a magyar kormány elfogadná azt. Erre azonban nem került sor. Az államtitkár hangsúlyozza, hogy szereti azokat a típusú embereket, akik bizonyos kezdeményezést fejtenek ki és személy szerint előnyösnek tartaná, ha a magyar kormány elfogadná dr. Okáli javaslatát. K l . G o t t w a l d kormányelnök megkérdezi, vajon annak a 3.000 családnak az átköltöztetése azt jelentené, hogy leállna a munkára mozgósítás egész évre. Dr. V i . C l e m e n t i s államtitkár elmagyarázza, hogy a költöztetési akció annak a 3.000 családnak a részéről már el kell kezdődni 1947. március 1-én, amennyiben ez műszakilag lehetséges. Az első napokban átköltöztetnek bizonyos megszabott keretben, pl. 300 magyar család innen és 300 szlovák család Magyarországról. Közben találkoznak a delegációk és tárgyalnak. Egyik a vitás pontok közül, az a kérdés,

59 A csehszlovák hatóságok a rendkívül hideg téli időjárás, valamint a rossz közlekedési viszonyok miatt 1947. február 22-én állították le a deportálásokat.

Magyarországról mennyi szlovák jelentkezett szabályosan a csere akcióra. A magyarok azt állítják, csupán 65.000 van belőlük, hogy a többi része a jelentkezésnek olyan embereké, akik nem szlovákok. További eltérés keletkezik azon személyekkel kapcsolatban, akiket át kívánunk telepíteni az államközi egyezmény szellemében, mivel nálunk bizonyos bűncselekményekért elítélték őket. Ezen kívül még egy sor más részletkérdés van, és azzal kell számolni, hogy ezek a kérdések körülbelül 2-3 napos megbeszélést igényelnek. Tulajdonképpen arról van szó, hogy ezekkel a megbeszélésekkel megszüntessék azokat a különbségeket, amelyek a magyarok állítása szerint az akadályai annak, hogy hozzálassunk a csere végrehajtásához. Ha megegyezésre kerülne sor, akkor az azt jelentené, hogy a csereakció végre lenne hajtva az eredeti terv szerint, ill. havonta átlagosan 10.000 személyt költöztetnének Szlovákiából Magyarországra és fordítva. Kl. G o t t w a l d kormányelnök megállapítja, hogy ez gyakorlatilag a munkára mozgósítás 1 évre történő leállítását jelentené. Dr. Vl. C l e m e n t i s államtitkár hozzáteszi, hogy télen átlagosan 10.000 személy költöztetésével számolnak és nyáron 15.000-es számmal. A 10.000 átlagos szám mellett ez a valóságban 6-8 hónapi halasztást jelentene, különösen, ha a magyarokkal sikerülne megegyezni arról, hogy megengednek új, utólagos egyhónapos jelentkezést az áttelepülésre.

J. U r s í n y kormányalelnök kinyilvánítja támogatását az államtitkár álláspontját illetően, amely mellet szól egyrészt a kötelezettség a magyarországi szlovákokkal szemben, akik áttelepülésre jelentkeztek, másrészt a nemzetközi figyelem. Szintén üdvözlőné, ha a magyarok elfogadnák a kis Okáli-féle tervet. A munkára mozgósítást egyelőre nem kellene felújítani, csak akkor kellene megtörténnie, amennyiben kiderülne, hogy a magyarok szabotálják a csereakciót és nem hajtják végre rendszeren.

Zd. F i e r l i n g e r kormányalelnök megállapítja, hogy a beszámoló szövege számára nem volt eléggé világos, de úgy tűnik neki, a magyarok átköltöztetésében a cseh területekre be kell állnia egy további szünetnek. Dr. Vl. C l e m e n t i s államtitkár kifejti, hogy a magyarok nem akarták felújítani a tárgyalásokat, amíg a magyar lakoságnak Szlovákiából ezt költöztetését a cseh területekre le nem állítjuk. Másrésztől az államtitkár maga is azon az állásponton volt, hogy nem lehet leállítani ezt a munkára mozgósítást, amíg a magyarok nem adnak biztosítékot, hogy azonnal, vagy a következő napokban hatékonyan elkezdődik a csereakció. Most olyan a helyzet, hogy a magyarok maguk ajánlották, hogy a csereakció kezdődjön el már 1947. március 1 napján. Azonban kérdés, hogy ez technikailag lehetséges-e. Zd. F i e r l i n g e r kormányalelnök megkérdezi, vajon a tárgyalások tárgya lesz a kis Okáli terv. Dr. Vl. C l e m e n t i s államtitkár kijelenti, ez majd kiderül. Azzal számol, hogy a tárgyalások 5 napig tartanak. Ha megegyezésre kerül sor, a csereakció folytatódni fog. Közben számolni kell azzal, hogy a Vegyes Bizottság 9. sz. határozata értelmében a szerződő feleknek 14 nappal a vonatkozó transzport indulása előtt be kell mutatniuk az érintett áttelepülőket jegyzékét. Zd. F i e r l i n g e r kormányalelnök megkérdezi, vajon a magyarok valóban ragaszkodnak ahhoz, hogy annak a 3.000 családnak keretében csak földnélkülieket telepítsenek át. Dr. Vl. C l e m e n t i s államtitkár válaszol, hogy éppen átadtak neki egy telefonüzenetet Budapestről, amely a prágai magyar megbízott hivatalához érkezett. Bizonyára a magyarok lehallgatták az államtitkár beszélgetését Dastich tábornokkal, mivel a jelentésben az áll, hogy szükséges Dastich tegnapi táviratának a pontját úgy értelmezni, hogy a magyarországi transzportok ez év március 1-én indulhatnak. A

csehszlovákiai transzportok elméletileg szintén március 1-én indulhatnak, de szükséges lenne a Vegyes Bizottság végső határozata alapján eljárni, amelyről az államtitkár most beszélt. Ez azt jelenti, hogy a bizottság csehszlovák része 14 nappal a transzport indulása előtt be kell mutassa a jegyzéket. Z d. F i e r l i n g e r kormányalelnök ezután bejelenti, hogy a magyar szocialistáktól bizalmas közlést kapott, annak helyeségért azonban nem kezeskedhet. Ennek a közlésnek az alapján a magyarok előnybe helyeznék, ha a magyar problémát magunk oldanánk meg, különösen, ha az illedelmes és humánus módon történik. Egyetérténe azzal, hogy a magyar lakosságot széthelyezzük. Tartanak ugyanis a következményektől, ha áttelepítenék nekik 1/2 millió magyart. Dr. V i c k a r miniszter államtitkár figyelmeztet, erről soha nem volt szó. J. U r s í n y kormányalelnök rámutat arra, hogy csupán 100.000 magyarról van szó. Z d. F i e r l i n g e r kormányalelnök kitar álláspontja mellett és rámutat arra, hogy biztosan ki akartunk telepíteni néhány százezer magyart. Magyarország attól fél, hogy fasiszta értelmiséget küldünk nekik, iparosokat, hivatalnokokat, egyszóval polgári rétegeket, ami természetesen nekik nem felel meg. Újból hangsúlyozza, hogy szigorúan bizalmas üzenetről van szó, amelyért nem kezeskedhet teljes mértékben. A kormányalelnök feltetelezi, hogy tényleg meg kellene kísérelni a magyarok áttelepítését a cseh területekre, és itt a lehető legkedvezőbb életfeltételeket kialakítani a számukra. Meggyőződése, hogy földet is adhatnánk nekik. V. N o s e k miniszter hangsúlyozza, hogy ez lehetetlen, nincs fölösleges földünk és el kellene azt venni a cseh parasztoktól. Z d. F i e r l i n g e r kormányalelnök nem osztja ezt a nézetet, újból rámutat arra, hogy a dolgot jól mérlegelni kell és előkészíteni a sima és célszerű végrehajtását az áttelepítésnek a cseh országrészekbe. H. R i p k a miniszter ezzel ellentétben osztja a belügyminiszter kétségeit, vajon lenne-e elég föld, hogy a magyaroknak juttathassunk földet. Z d. F i e r l i n g e r kormányalelnök emlékeztet még, hogy nem lehet örökké a munkára mozgósítással operálni, hogy a külföld úgy is tudja, hogyan állnak a dolgok valójában, de nem lesz különösebb nehézségünk, ha a magyarokkal rendesen fogunk báni, megfelelően gondoskodunk róluk és nem bizzuk az elhelyezésük módját és a gondoskodást róluk a véletlenre. A kormányalelnök kifejezetten azon van, hogy külön felügyelőség ellenőrizze a Szlovákiából átköltöztetett magyarok elhelyezését és életkörülményeit, hogy megfelelő gondoskodás történjen gyermekeikről, fel legyenek szerelve elsősorban cipővel és munkaruhával. és ne költöztessenek át embereket, akik a reszlovakizálási akcióra lettek kijelölve. K l. G o t t w a l d kormányelnök azt ajánlja, hogy a szónokok a felszólalásaikat a legszükségesebbekre korlátozzák és legyenek tömörek.

J. Ď u r i š miniszter azon a véleményen van, a probléma nagyon összetett és két aspektusa van. Egyik közülük, hogy áttelepítsük Csehszlovákiába a szlovákokat, akik Magyarországon jelentkeztek a cserére. Másik kérdés érinti a magyar probléma megoldását Csehszlovákiában. A miniszter nem akarja mondani, melyik ebből a két problémából a fontosabb, de tudatosítani kell, hogy kifejezetten sem a cserével, sem más akcióval nem szabadulunk meg minden magyartól a köztársaságban, és jelentős számú magyar marad itt nekünk. Ezek a magyarok bizonyos problémát fognak jelenteni a számunkra a jövőben is. Ebből az okból a miniszter nem tartja tanácsosnak, hogy a csereakció újraindítása, ill. végrehajtása miatt teljesen leállítsuk a magyarok áttelepítését a cseh területekre, és örülne, ha sikerülne megoldást találni, amely lehetővé tenné egyrészt a csereakció végrehajtását, másrészt olyan eljárást is, mely biztosítaná

a magyar lakosság egész általános problémájának hatékony rendezését a köztársaságban. Ezt a kormánynak nagyon jól mérlegelnie kell. A miniszternek nem lenne kifogása az ellen, hogy az áttelepítési akciót, ill. a munkára mozgósítást felfüggesztenék még néhány napra, de nem tudna egyetérteni azzal, hogy hosszabb időre megszakítsák. Erre utal azonban az a mód, ahogyan ki van dolgozva a jelentés. A miniszter megütközik azon, hogy megmutatkozott, dr. Okáli eredeti beszámolója nem volt helyes, így a jelentést módosítani kellett. Továbbá újból kifogásolja, hogy dr. Okáli a magyar kormánynak egy javaslatot készített a saját rovására, amelyre nem volt meghatalmazása a kormánytól. Ugyanakkor jelentős ügyről volt szó, amelyről csupán a kormány dönthet. Kapcsolódik az államtitkár beszámolójának következtetései a kárpótlásról, amelyet a magyaroknak kellene nyújtani, amennyiben átköltöznek a cseh területekre, a miniszter kifejezi meggyőződését, hogy egyelőre nem tudunk semmilyen törvényt kidolgozni ilyen kárpótlásról. Elismeri, hogy politikailag jól hatna, hogyha néhány száz családnak, akik jó példával járnak elő az asszimilációban a cseh területeken, tudnánk adni kisebb mezőgazdasági birtokot 1 ha nagyságban, vagy hasonlót, de ezt azonban törvénnyel nem lehet megoldani. Nem szabad megfedkezni arról, hogy a munkaerőről is gondoskodni kell, mivel közeleg a tavasz és veszélyessé válhatna, ha elhanyagolnánk ezt a dolgot. A miniszter megismétli, hogy teljesen tudatában van a mi szlovák parasztjaink helyzetével Magyarországon, de a másik oldalon mégis a legveszélyesebbnek a köztársaság számára a magyar problémát tartja nálunk, ezért újból ajánlja a fő irányvonal tartását, amely a magyar lakosság cseh országrészekben történő szétszórásában lát.

Dr. H. R i p k a miniszter teljesen elismeri Z d. F i e r l i n g e r kormányalelnök következtetéseit, hogy a magyarok cseh területre történő áttelepítésére kellene koncentrálnunk. Másrészt nem szabad elfelejteni, hogy mi voltunk azok, akik kezdeményeztük az államközi egyezmény megkötését a cseréről. Amennyiben most elutasítjuk a további tárgyalásokat, ez az egész csereakció felszámolását fogja jelenteni. Ezt nem kockáztathatjuk, mivel nagy kötelességeink vannak a szlovákokkal szemben Magyarországon, akik a cserére jelentkeztek. A magyarok bizonyára meglepődtek, mennyi ember jelentkezett az átköltözésre Csehszlovákiába. A földművelési miniszter tulajdonképpen ugyanezt mondja, mint Fierlinger kormányalelnök. Amennyiben az ő javaslataikhoz igazodnánk, ezt azt jelentené, hogy feláldoznánk a szlovákokat Magyarországon. Ezt nagyon nehezen vennénk a lelkünkre. A helyzet teljesen más lenne, amennyiben nem kötöttünk volna egyezményt. Igaz, hogy Ďuriš miniszter szerint a kettő közül a kisebb rosszat kellene választanunk. A szónok megkérdezi, vajon a 6 vagy 8 hónapos halasztás, mely alatt a csereakciót végrehajtanák, azt jelenti, hogy a magyar kérdést már nem tudnánk belső áttelepítéssel megoldani. Feltételezi, hogy ilyen radikális megoldás a későbbiekben is lehetséges lenne, hogy a halasztás nem jelentené azt, hogy a másik akciót nem tudnánk egyáltalán végrehajtani. Tudatában van, hogy bizonyos nehézségek keletkezhetnek, de a magyaroknak a párizsi békekonferencia eredménye alapján meg kell egyezniük velünk a többi szlovákiai magyar lakosság kérdéséről. A miniszternek azonban meggyőződése, hogy ilyen megegyezés nem jön létre, és azt sem gondolja, hogy számíthatunk a Négyek Tanácsának nyomásával a magyarokra. Dr. V i c k a r t a államtitkár megjegyzi, hogy két szavazattal számolhatunk és minden a nemzetközi fejlődéstől függ. Dr. H. R i p k a miniszter megismétli, hogy szkeptikus, de a másik oldalról az a véleménye, senki nem fogja megakadályozni,

amennyiben a Magyarországgal zátonyra futott tárgyalások után végrehajtjuk a köztársaságon belül az áttelepítési akciót. Dr. V. C l e m e n t i s államtitkár figyelmeztet, hogy addig az ideig Magyarország az Egyesült Nemzetek tagállamává válik, az Egyesült Nemzetek pedig könnyen megakadályozhatja az áttelepítést.

Prof. dr. A. P r o c h á z k a miniszter figyelmeztet, hogy látni és oldani ezt a problémát a teljes állami politikánk keretében kell. Nem szabad semmit tennünk, ami okot adna a szemrehányásra, hogy nem tartjuk be az államközi szerződést, vagy nem humánusan járunk el. Ez a legrosszabb faux pas⁶⁰ lenne, amelyet elkövethetnénk, és a szónok számára világos, hogy a külpolitikánkért felelős tényezőinknek kell elsősorban ügyelni ezekre a szempontokra. A miniszter kéri, a dolgokat ilyen szellemben oldják. Z d. F i e r l i n g e r kormányalelnök megfontolásra ajánlja, vajon csinálhatnánk-e bizonyos válogatást a szlovákok telepítése során Magyarországról, és kéri az áttelepülők jegyzékeit is, ami lehetővé tenné, hogy elsősorban a valóban legmegbízhatóbbakat telepítsük át, különösen azokat, akik a legtöbbet szenvedtek. Energikus és szigorú tárgyalási folyamatot javasol a magyarokkal. Dr. V. C l e m e n t i s államtitkár figyelmeztet, nem vehetünk át gazdag földműveseket, amikor nekünk nincs lehetőségünk Magyarországra kiköltöztetni őket. Prof. dr. Z d. N e j e d l ý miniszter kérdezi, mit akarunk elsősorban. Ki akarjuk költöztetni a gazdag földműveseket Magyarországra. Ezek a földművesek a számunkra a legveszélyesebb, ellenséges elem. Amennyiben a földnélkülieket költöztetnénk át, ez azt jelentené, hogy a megszabadulunk a munkaerőtől, amelyre, elsősorban a cseh területeken feltétlen szükségünk van. Ez azonban nem célja az akciónak. Szerencsétlenség történt azzal, hogy ilyen katasztrofális volt az időjárás. Egyébként már a munkára mozgósításban sokkal előbbre lennénk, de a szlovákiai viszonyokra jellemző, hogy dr. Okáli 24 óra alatt nem jutott el Pozsonyból Budapestre. A miniszter figyelmeztet, hogy a munkára mozgósítási akcióra ki lett építve egy széles apparátus, amely szintén nagyon költséges. Ezért nem lenne fenntartható ez az apparátus, amennyiben az akciót néhány hónapra meg kellene szakítani. Nem lenne persze kifogás a további néhány napos felfüggesztés ellen, de a mozgósítás, mint olyan, hosszú időre nem halasztható. Rövid megszakítással abból a célból, hogy lehetőség legyen tárgyalni a magyar delegációval, a miniszter természetesen egyetért.

V. N o s e k miniszter felhossa, hogy az összes szlovákiai magyar lakosságból, amelynek száma körülbelül 500.000, megközelítőleg 180.000 személyt reszlovakizálni akarunk és körülbelül 65.000 a magyar kormány álláspontja szerint átköltöztethető. Ez azt jelenti, hogy itt marad nekünk megközelítőleg ¼ millió magyar. Azt mondják, hogy ezeket a maradék magyarokat szét kell szórni a cseh területeken és elsősorban földet és konfiskált vagyont kellene nekik adni. A miniszternek figyelmeztetnie kell arra, hogy ezt teljesen lehetetlennek tartja. A konfiskált vagyon helyzete ma olyan, hogy nem tudjuk kielégíteni a saját embereinket, akiknek előjoguk van a kiutalásra. A miniszter ugyancsak nagyon kételkedik abban, hogy nagyobb számú magyarnak tudnánk adni mezőgazdasági földet. A dolgok ilyen állásánál a magyar probléma legmegfelelőbb megoldása, a minél nagyobb számú kiköltöztetésük a köztársaságból. A szónok meg-

győződése szerint ez az egyetlen lehetséges kiút. Egyébként nem látja a helyzetet annyira bonyolultnak, mivel a tárgyalásnak meg kell kezdődni a közeli napokban és nem fog hosszú ideig tartani. Addig nem kellene a munkára mozgósítást felújítani, hanem ki kellene várnunk a tárgyalás eredményét. A miniszter azonban nem bízik a megegyezésben, akkor aztán lehetséges lesz a munkára mozgósítás folytatása. Tehát a dolog nem képvisel olyan problémát, mint gondolják. Földet adni azonban legfeljebb néhány száz családnak lehetséges, ahogyan arról a földművelési miniszter beszélt.

V. M a j e r⁶¹ miniszter konstatálja, hogy ugyanazt akarta mondani, mint a belügyminiszter. A lakosság áthelyezése a cseh területekre csupán kényszermegoldás és nem teljesen szívesen fogadott. Tudatosítanunk kell, azzal, hogy a magyarokat Szlovákiából a cseh országrészekbe költöztetjük, tulajdonképpen semmit nem oldunk meg. Csak magyarok maradnak, akár Pilsennél vannak valahol. A helyzet csak látszólag lesz jobb. Nem kell takargatnunk, hogy kényszerköltöztetésről van szó, amely mellett csupán a viszonyok nyomása alatt döntöttünk. Egészében ki kell mondani, hogy nekünk nem felel meg és nem önként jutottunk ide. A jövőben természetesen Magyarországgal illedelmes, normális viszonyban akarunk élni és attól kell tartanunk, hogy állandóan diplomáciai beavatkozások történnek, ez elkerülhetetlen lesz. A belügyminiszternek ezért igaza van, hogy a magyar probléma csak akkor lesz számunkra megoldva, ha megszabadulunk a magyaroktól. Kl. G o t t w a l d kormányelnök tréfásan megjegyzi „jó magyar – halott magyar”. V. M a j e r miniszter még hozzáteszi, hogy határozottan nem venné magára a rizikót, amely azzal járna, ha elutasítanánk a további tárgyalást. J. U r s í n y kormányaelnök ugyanezen a véleményen van. Figyelmeztet, hogy mi voltunk azok, akik ösztönöztük a tárgyalásokat, ezért nem lenne elviselhető, amennyiben most indítványoznánk a leállítást. Továbbá elviselhetetlen lenne, ha egyáltalán nem törődnének azzal 70.000-80.000 szlovákkal Magyarországon, akik jelentkeztek a cserére. J. Ď u r i š miniszter megjegyzi, hogy ez elmélet. J. U r s í n y kormányaelnök elhatárolódik ilyen állítástól és kitart az álláspontja mellett. L. S v o b o d a hadseregtábornok, miniszter aggodalmát fejezi ki, hogy a szlovákok nem foglalják el az egész szlovák területet, ha a magyarokat hozzánk, a cseh területekre küldik. Megfontolásra ajánlja, vajon Szlovákiában az ilyen módon kiűrt területekre nem lehetne-e a volinyi cseheket letelepíteni, akiknek most mindenféle dombocskákon kell földet adni, noha az alföldi gazdálkodáshoz voltak szokva.

Kl. G o t t w a l d kormányelnök úgy vélekedik a helyzet teljesen világos. A beérkezett hírek alapján a magyarok kuncsorogtak minden nagyhatalomnál és támogatást kerestek ellenünk. Úgy tűnik hajótörést szenvedtek és ezért térnek most vissza dr. Okáli tervéhez, amelyet néhány héttel ezelőtt elutasítottak. Eddig az erősségünk volt, hogy kifogásolhattuk nekik, hogy mi hajlandók vagyunk teljesíteni a szerződést, amelyet ők sértettek meg. Megígértük, hogy leállítjuk a munkára toborzást, amint megkezdődik a csereakció, és amíg rendesen folytatódik. Most ott tartunk, hogy a magyarok maguk ajánlják a csereakció megkezdését. Hajlandók átköltöztetni elsősorban 3.000

61 Majer, Václav (1904–1972) cseh szociáldemokrata politikus, az első Gottwald-kormány élelmezési minisztere, 1948 februárjában lemondott posztjáról, 1948 nyarán emigrált, az Egyesült Államokban hunyt el.

családok, ami körülbelül 15.000 személynek felel meg. Egyidejűleg tárgyalás lesz a vitás kérdésekről. Eddig nekünk megfelel a dolog. Továbbá azonban kérdéses, ki legyen átköltöztetve elsősorban. Nekünk fontos, hogy megszabaduljunk a kulákoktól és az értelmiség egy részétől. A szónok kérdezi, milyen a szerződésben a szabályozás, milyen kategóriák vannak meghatározva, ill. milyen sorrendben költöztetik ezeket a kategóriákat. Dr. Vl. C l e m e n t i s államtitkár elmagyarázza, hogy a Magyarországra átköltöztetett magyarok szociális összetételének meg kell felelni a magyarok szociális rétegződésének nálunk, vagyis 80% földműves, 10% középréteg és 10% munkás. Kl. G o t t w a l d kormányelnök úgy gondolja, kezddhetjük a földművesekkel. Másik oldalról pedig szlovák földnélkülieket vehetünk át Magyarországról, de mi az első csoportban a magyaroknak, gazdag földműveseket adnánk. Későbbiekben ezek a dolgok kiegyenlítődhetnének. Ehhez a tézisünkhöz ragaszkodnunk kellene és ahhoz is, hogy abban az esetben, ha a csereakció elakad, folytatni fogjuk a munkára mozgósítást. Meglátjuk, hogyan folynak majd a tárgyalások, esetleg milyen lesz a menete a csereakciónak. Közben az időjárás jobbra fordul, és ha megmutatkozna, hogy a dolgok nincsenek rendben, azonnal újból elkezdhetjük a munkára mozgósítást. A kormányelnöknek az a véleménye, hogy válaszolhatnánk a magyar kormányának, hajlandók vagyunk tárgyalni, de emellett kérünk kellene, hogy a dolog úgy oldódjon, hogy elsősorban azoktól az elemektől szabaduljunk meg, akik számunkra a legterheesebbek. Mi azonban egyetérthetnénk a földnélküliek átköltözésével az első időben és ezért nem szabadna a tárgyalásokat szétverni. Dr. Vl. C l e m e n t i s államtitkár egyetért azzal, hogy a munkaerő szerzés céljából megfelelő lenne, ha az első időben földnélkülieket szereznénk. Maradna nekünk még megközelítőleg 50.000 vitán felül álló személy az átköltözésre, ezek után tekintettel lehetnénk az áttelepülők többi rétegére is. Zd. F i e r l i n g e r kormányelnök kérdezi, vajon a földnélküliek, akik költöznek, jogosultak a földre. Dr. Vl. C l e m e n t i s államtitkár válaszol, ez nem így van. Ez nem is volna igazán lehetséges, mivelhogy ez tiltakozást váltana ki. A szónok azután összefoglalja az eddigi vita eredményeit. Hangsúlyozza, hogy arról van szó, milyen lesz a csereakció következménye. Csere nélkül nem szabadulunk meg a kulákoktól és az értelmiségtől. Csak ez segít bennünket hozzá ahhoz, hogy szétverjük a magyarok kompakt települési területét Szlovákiában. Ez idő alatt nem szabadna ürügyet adnunk a csere megszakítására. Kl. G o t t w a l d kormányelnök fontosnak tartja, hogy fenntartsuk a lehetőségét a más eljárásra, ha a magyarok megszakítanák a cserét. J. Ď u r i š miniszter aggódik, hogy bonyodalmak keletkeznek a mezőgazdasági munkaerőben, amennyiben leáll a munkára mozgósítás.

Dr. Vl. C l e m e n t i s államtitkár hozzát teszi, hogy egy transzport földnélkülit azonnal átköltöztethetnénk. A földnélküliek minden vagyonukat magukkal hozhatják. Kezdődhetne március 1.-vel ezeknek a földnélkülieknek első transzportjával. Március 4.-én vagy 5.-én tudni fogjuk hogyan állunk. A magyarok kártalanításának kérdését, akik átköltöznek Szlovákiából a cseh országrészekbe, feltétlenül szükséges előkészíteni. Az államtitkár kéri a kormányt, hogy egyezzen bele abba, hogy ebben a szellemben válaszoljon a magyar kormányának. Érinti ezek után a reszlovakizációt, ezzel összefüggő problémát, és rámutat arra, hogy a belügyminisztérium 1947. február 24-én A-1143-24/2-47-1/1 sz. alatt kidolgozta az irányelv javaslatát a reszlovakizáció végrehajtására. Közli a lényeges tartalmát ennek az irányelvnek. Kéri, hogy a legközelebbi kormányülé-

sen tárgyalják meg a javaslatot. Ezen a módon 180.000-el csökkenne a magyarok száma. Ez jelentősen megkönnyíti az egész probléma megoldását. Kl. G o t t w a l d kormányelnök rámutat arra, hogy van precedens példánk Těšín vidékéről, a Volklistásoktól történt megtisztítási akció. Szlovákiában is hasonlóan liberálisan kellene eljárni. Dr. Vl. C l e m e n t i s államtitkár kiegészíti az információval az irányelv javaslata alapján, milyen lenne a folyamat. Ezen a módon objektíven megállapítanak a szlovákok számát és a magyarok számát. J. Ď u r i š miniszter kérdésére, hogyan képviseli az államtitkár a további magyar lakosság kérdésének rendezését, aki a csereakció esetleges befejezése és a reszlovakizációs akció után marad, dr. Vl. C l e m e n t i s államtitkár válaszol, hogy erről akar a következő ülésen részletesen értekezni, mielőtt a kormány vitázni fog a reszlovakizáció kérdéséről. Kl. G o t t w a l d kormányelnök ezután összefoglalja a vita eredményeit és a lényeges pontokat a határozat megfogalmazására. Figyelmeztet, hogy a kormány a reszlovakizáció problémájáról a következő ülésén tárgyal majd, amelyre kedden, 1947. március 4-én kerül sor, mivelhogy az eheti második ülés a nemzetiszocialista párt kongresszusa miatt elmarad. A kormány ezután elfogadja

1./ H a t á r o z a t: A kormány meghallgatva a Külügyminisztérium államtitkárának részletes jelentését a magyar kormánnyal folytatott további tárgyalásról a lakosságcsere tárgyában az 1947. február 24-i 40.252/A/47 sz. az írásbeli beszámolója alapján, kormányelnök javaslatára elhatározza, hogy

a/ egyetértőleg tudomásul veszi ezt a jelentést;

b/ feladatul adja az államtitkárnak, hogy az elhangzott vita szellemében azonnal válaszoljon a magyar kormánynak, melyben elsősorban hangsúlyozza, hogy a csehszlovák kormány elvben egyetért a magyar kormány javaslataival, amelyeket az fent idézett 1947. február 24-i beszámoló I részében említ, azzal a kitételrel, hogy a transzportokba, amelyekkel a kétoldalú lakosságcsere megkezdődik 1947. március 1-én, besorolhatók vagyonos személyek is, amennyiben beszerezhetők az okmányok az otthagytott vagyonról, a részleteket a delegációk határoznák meg, amelyeknek a magyar kormány javaslata alapján 1947. március 1-én kell találkozniuk. Ami a Magyarországgal kötött békeszerződés 5 cikkelyében foglalt tárgyalás időpontját illeti, amelyet a magyar kormány meg kíván kezdeni, a delegáció határozza meg, miután elintézte a teendőket a lakosságcserevel kapcsolatban. A munkára mozgósítás egyelőre felfüggesztve marad;

c/feladatul adja a belügyminiszternek, földművelési és szociális gondoskodás minisztereinek, hogy a Külügyminisztérium államtitkára javaslata alapján a leggyorsabban készítsék el a törvényi rendelkezések javaslatait azon magyar lakosok részére a megfelelő kárpótlás nyújtásáról a vagyonért, amelyet Szlovákiában hagytak, akiket már áttelepítettek a cseh országrészekbe, vagy utólagosan még önként átköltöznek;

d/ feladatul adja a belügyminiszternek, hogy amennyiben még nem történt meg, intézkedjen, hogy a hivatala azonnal jutassa el minden kormánytagnak a reszlovakizáció végrehajtásáról a 1947. február 24-én A-1143-24/2-47-I/1 sz. alatt kidolgozott javaslatot, tekintettel arra, hogy a kormány ezt a javaslatot a következő ülésén megtárgyalja.

V é g r e h a j t j á k: kormányelnök, a Külügyminisztérium államtitkára valamint a belügy, földművelési és a szociális gondoskodás miniszterei.

Az irat cseh nyelvű, gépelt tisztázatról készült fekete-fehér fotó. Národní archiv Praha, fond Výběr ze zápisů schůzí československé vlády, duben 1945 – únor 1948, 295 a. j.

A fenti titkos kormányülésen elhangzottak, az ülés hangulata és nem utolsósorban Klement Gottwald tréfásnak szánt megjegyzése, „jó magyar – halott magyar” jelentik talán a huszadik századi magyar–csehszlovák kapcsolatok mélypontját. A kormány minden tagja, kivétel nélkül, a magyar kisebbség teljes szétverése, kitelepítése, elszlovákosítása mellett foglalt állást. Nem rajtuk múltott, hogy ez nem sikerült.

Az ideiglenesen, 1947. február 22-én a rendkívül hideg időjárás miatt felfüggesztett deportálásokat már nem újították fel többé. Annak ellenére sem, hogy a fenti kormányülésen elhatározott, 3-3 ezer család áttelepítéséről Prágában 1947. március 2-7. sikeresen indult tárgyalások kudarcra végződtek. Ennek oka az volt, hogy a magyar fél fölvette a deportáltak hazatelepítésének és kártérítésének ügyét, amelyet a csehszlovák fél nem volt hajlandó megvitatni. A tárgyalásokat a lakosságcsere megkezdéséről április 1-én újítják föl, és ezek nyomán 1947. április 12-én megkezdődik az áttelepítés.

Az ülésen hozott kormányhatározatok azon részével, amely a Csehországba deportált magyarok letelepítését és a Szlovákiában hagyott vagyonuk elkobzását, valamint az érte nyújtott kárpótlás kérdését taglalta, a kormány érdemben csak 1948 elején kezdett újra foglalkozni.⁶²

3a.

Prága, 1947. február 24. Vladimír Clementis külügyi államtitkár titkos feljegyzése a magyarkérdésről a csehszlovák kormány 1947. február 25-i ülésén elhangzott beszámolójához.

(kézzel a lap tetején)
40.252/A/47 sz.

a/

Titkos

a példány száma 2

Alapanyag dr. VI. Clementis államtitkár beszámolójához az 1947. II. 25-i kormányülésre

I.

1947. február 22-én a magyar kormány informálta a mi katonai misszióink vezetőjét Dastich tábornokot Budapesten, hogy hajlandó 1947. március 1.-vel kezdődően elindítani a kétoldalú lakosságcserét az 1946. február 27-i egyezmény alapján, és pedig 3.000 családot mindkét oldalon (az ún. kis Okáli terv, amelyet 1947 február közepén a magyar kormány elutasított) amennyiben egyidejűleg

a./ leállítják nálunk a „kényszer áttelepítést”,

62 Lásd a 18. sz. dokumentumot.

b./ elkezdődik a tárgyalás dr. VI. Clementis, esetleg Gyöngyösi elnökletével a kétoldalú panaszok orvoslására, miközben mindkét delegáció egyidejűleg kidolgozna minden gyakorlati kísérő intézkedést.

A magyar kormány javasolja, hogy egyidejűleg közös közlemény lenne kiadva ezekről a tényekről, hogy korlátozzák a sajtóvitákat. A sajtó belsőleg mindkét oldal által ebben a szellemben lesz utasítva. Mindkét oldal szigorú parancsokat ad az alárendelt hivataloknak, hogy tartózkodjanak az egyezmény mindenféle megsértésétől.

Végezetül a magyar kormány javasolja, hogy legyen meghatározva az időpontja a Magyarországgal kötött békeszerződés 5. pontja alapján a tárgyalásnak a csehszlovák-magyar probléma végső megoldásáról.

A magyar kormány prágai megbízottja Rosty-Forgách,⁶³ aki Budapesten tartózkodik, és aki ezt közölte Dastich tábornokkal, kéri a választ, amennyire lehetséges, 1947. február 25-ig bezárólag.

II.

Mint ismert, 1947. február 7-én dr. Okáli ajánlatot tett a magyar kormány áttelepítési államtitkárának dr. Jócsik Lajosnak⁶⁴ 3.000-3.000 család kétoldalú áttelepítésére a csehszlovák részről megszabott feltételekkel, ami illeti a személyek kiválasztását, akik áttelepítésre kerülnek, és a transzportok szervezését illetően is. Az áttelepülésnek 1947. március 1-én kellett volna kezdődnie, egyidejűleg a Vegyes Bizottságnak kellett volna elintézni a maradék teendőket. Ezzel szemben dr. Okáli javasolta, hogy 1947. február 28-án leállítjuk a munkára mozgósítást.

Ezt a javaslatot a magyar kormány nem fogadta el és megkísérelt egy akciót ellenünk Párizsban és Londonban is a békeszerződés aláírása előtt és az aláírás alatt. Londonban nyilvános választ kapott Bevin⁶⁵ minisztertől, hogy a munkára mozgósítás a mi belső ügyünk. Ellenkezőleg, a brit parlamentben 1947. február 17-én a helyettes államtitkárnak válaszolnia kellett a Stross labour párti képviselő kérdésére a mi áttelepülőink Magyarországi helyzetéről, és a magyar hivatalok részéről ellenük végrehajtott terrorról.

A válasz Párizsban a magyar propagandára és a levélre, amelyet Gyöngyösi küldött Bidault-nak⁶⁶ – a hamarosan megkötendő csehszlovák-francia szövetségi szerződésről szóló nyilatkozat volt.

A nemzetközi kampány az ún. kék könyvvel (a magyarok munkára mozgósítása Csehszlovákiában) négy jegyzékkel volt visszaverve, amelyeket Budapesten átadtunk a nagyhatalmak képviselőinek is, a bizonyító anyaggal együtt, a lakosságcsere egyezmény Magyarország részéről történt megsértéséről.

63 Rosty-Forgách Ferenc (1892–1959) külügyi tisztviselő, diplomata, 1945–1947 között Prágában előbb meghatalmazott, majd követ. 1947-ben lemondott és Nyugatra emigrált.

64 Jócsik Lajos (1910–1980) író, publicista, parasztpárti politikus, 1946-tól államtitkár, és egy ideig a csehszlovák–magyar lakosságcsere irányító Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság vezetője volt.

65 Bevin, Ernest (1881–1951) angol politikus, 1945–1951 között külügyminiszter.

66 Bidault, Georges (1899–1983) francia politikus, 1944–1948 között külügyminiszter.

Valószínű, hogy időközben Budapesten közbelépett a jugoszláv nagykövet – ahogyan arról Párizsban megegyeztem Simić⁶⁷ miniszterrel – és Jugoszlávia nevében azt tanácsolta a magyar kormánynak, hogy ne szabotálja tovább a lakosságcsere szerződést.

A magyar kormány Budapesten a francia képviselőhöz fordult azzal a kéréssel, hogy a francia kormány közvetítsen köztünk és Magyarország között. Erre a kezdeményezésre azt válaszoltam Dejean⁶⁸ nagykövetnek, hogy a francia kormány korlátozza a tevékenységét arra, tanácsolja a magyar kormánynak a szerződéses kötelességeinek a teljesítését és informáltam őt, hogy így is várjuk a kezdeményező lépést a magyar oldalról – mivel a magyar kormány megbízottja Rosty-Forgách, mielőtt Budapestre indult, biztosított engem ilyen lehetőségről.

Ezekből a tényekből arra lehet következtetni, hogy a magyar kormány egyelőre nem lát más kiutat a helyzetből, mint hozzájárítani a csereszerződés teljesítéséhez. Igaz ez nem zárja ki – az eddigi tapasztalatok után – az újabb szabotázs kísérletet.

III.

E l ő n y ö k a magyar ajánlat elfogadásából a következők:

1./ 3.00 család, akiket Magyarországról áttelepítenének, az egy negyedét teszi ki a földműves áttelepülőknél, akik állítják, hogy amennyiben ezen a tavaszon nem történne meg az áttelepülés, a nagyobb részüknek, tisztán egzisztenciális okokból, vissza kellene lépniük az áttelepüléstől, ami gyakorlatilag a lakosságcsere legfontosabb szakaszának meghiúsulását jelentené.

2./ Az áttelepülés megkezdése megerősítené – főleg mindkét kormány közös nyilatkozatával és a szerződés megszegése elleni parancsaival a hivatalok részére – az öntudatát a terrorizált áttelepülőknél, akiktől naponta kapunk kétségbeesett kéréseket a megmentésükre és kiszabadításukra.

H á t r á n y a az ajánlat elfogadásának a munkára mozgósítás felfüggesztése, melynek következtében az eddig 10.000 család, ill.40.000 személy lett áttelepítve cseh országrészekbe.

A két delegáció tárgyalásainak a sikere esetében a maradék vitás kérdések megoldásáról azt jelentené, hogy a magyar lakosság munkára mozgósítása az eddigi módon gyakorlatilag az év végéig nem folytatódna, mivel ennek folytatása újra büntető intézkedéseket váltana ki a magyar kormány részéről, másrészt a szakembereink véleménye szerint, technikailag nem lehet a két akciót egyidejűleg győzni.

Ezért a magyar ajánlat elfogadása azt jelenti:

1./ nem oldódik meg a munkaerő kérdése a cseh területeken,
2./ a magyar kisebbség kérdését nem lehet megoldani a magyar lakosság egy részének a cseh területekre történő kényszer-áttelepítéssel.

IV.

Ennek ellenére javasolom a magyar ajánlat elfogadását, mivel elutasítása a lakosságcsere végleges meghiúsulását, Csehszlovákia és Magyarország között a feszültség

67 Simić, Stanoje (1893–1970) szerb, jugoszláv politikus, diplomata, 1946 és 1948 között külügyminiszter.

68 Dejean, Maurice Ernest (1899–1982) francia diplomata, 1945 és 1949 között prágai nagykövet.

fokozódását és a Külügyminiszterek Tanácsának szemében a pozíciónk rosszabbodását jelenthetné, amennyiben elhatároznánk, hogy a magyar kormánnyal várható közvetlen tárgyalások eredménytelensége után, a Magyarországgal kötött békeszerződés 5. cikkelye alapján, hozzá fordulunk.

A hiányzó munkaerő a cseh területeken, a munkára mozgósítás eddigi formájának leállítását következében, pótolható lenne a többi államból, elsősorban Romániából az áttelepülők gyors hazaszállításával, és munkaerő önkéntes alapon történő szerzésével a magyar lakosság köréből. Ha a magyar lakosság Szlovákiában látni fogja, hogy a lakosságcsere már létrejön, és amennyiben értelmes propagandát folytatunk a körében a jó munkakörülményekről a cseh országrészekben, elvárható, hogy egy része önként jelentkezik Csehországba munkára. Igaz egy feltétellel: meg kell oldani ennek a lakosoknak a vagyonának kérdését. Azon a véleményen vagyok, hogy azok a magyar lakosoknak, akiket már Csehországba telepítettek, vagy önként áttelepülnek, arányos kárpótlást kell kapniuk a vagyonukért, amelyet Szlovákiában hagytak, mert csak így számíthatunk a pacifikálásukra és asszimilációjukra. Ezért javaslom a földművelési, a szociális gondoskodás, valamint a belügyminisztériumot bízzák meg, vázolják fel a kormánynak ebben a tekintetben a megfelelő javaslatokat.

V.

A magyar javaslat elfogadása esetén tárgyalásra kerül sor a kormánydelegációk között, melynek során a magyar kormánydelegáció érvényesíteni fogja a panaszait az egyezmény részünkről történt megsértéséről. Első helyen a munkára mozgósítás elleni panasz lesz, ill. az ellen, hogy egyidejűleg egész családokat költöztetnek át és a vagyonukat bizalmiak veszik át. A magyar kormány valószínűleg „a megelőző állapot visszaállítását” fogja kérni. Ezeket a panaszokat a csehszlovák delegációnak csírájában el kell utasítania és a munkára mozgósítási intézkedést a mi belügyünknek kell nyilvánítania.

További panasz lesz az egzisztenciális segély kifizetési kötelezettségének a be nem tartása, azoknak a magyar nemzetiségű elbocsájtott állami és közalkalmazottak részére, akiknek nincsen semmilyen jövedelmük. A becslések szerint, ezeknek a száma Szlovákiában megközelítőleg 2.000 személy, akik közül a legnagyobb számú (940) az Iskolaügyi Megbízotti Hivatal hatáskörébe tartozik, akiknek előlegbe létminimumot fizet ki. A többiekre nézve a kormány már régebben határozott, és a Szociális Gondoskodás Megbízotti Hivatala utasítást kapott a létminimum kifizetésére, bár az nem hajtotta végre. Ezért ennek a magyar panasznak a kielégítése lehetséges – azzal a feltétellel, hogy bekövetkezik szerződés megsértésének hasonló jóvátétele magyar részről. (Az áttelepülők különböző fajta anyagi megkárosítása.)

Mindkét kormánydelegációnak még meg kell magyaráznia egész sor vitás kérdést – elsősorban akkor, ha a magyar delegáció nem fogadja el a javaslatomat, melyet Gyöngyösinek adtam át még Párizsban a béketárgyalásokon,⁶⁹ amely egyszerűsíteni és megszüntetné a vitás kérdéseket.

69 Vladimír Clementis 1947. szeptember 24-én Párizsban adta át a levelét Gyöngyösi János magyar külügyminiszternek, amelyben javasolta a lakosságcsere megkezdését 1947. október 1-én. Több vitás kérdésre, mint például az áttelepítendő szlovákiai magyar háborús bűnösök számának a rendezése is tett javaslatot. Gyöngyösi a javaslatot elutasította.

VI.

A magyar javaslat újból hangsúlyozza a tárgyalás szükségességét, illetve az időpont meghatározásának szükségességét, a békeszerződés 5. cikkelye szerinti tárgyalásnak. Ezt a javaslatát a magyar kormány már az 1946. november 16-i jegyzékében is megette. A javaslatot újból előterjesztette Gyöngyösi az értekezleten Pozsonyban, és Párizsban a találkozón. Azt válaszoltam, hogy nem zárkózunk el ilyen tárgyalástól – azonban nem vagyunk hajlandók a lakosságcsereről folytatott tárgyalással összekötni.

Ezért a magyar ajánlat pozitív megválaszolása esetén javasolom, hogy ez a pont olyan értelemben legyen megválaszolva, hogy a tárgyalás időpontját a békeszerződés 5. cikkelye alapján, a lakosságcsere szerződéssel kapcsolatos vitás kérdések megoldása után, a delegációk határozzák meg.

VII.

A belügyminisztériummal történt megegyezésben és az 1946. június 24-i, illetve az 1946. augusztus 9-i kormányhatározatok szellemében, az a kormánynak határozati javaslatot terjeszt be a reszlovakizációról. A reszlovakizáció problémájáról, valamint a belső irányelvekről a Reszlovakizációs Bizottság részére, amelyet ennek a határozatnak az értelmében meg kell alkotni, szóbeli felvilágosítást adok majd.

Minden esetben azonban szükséges, hogy a kormány külön határozattal adja feladatul a belügyminisztériumnak, értesíteni azokat, akik a Belügyi Megbízott 1946. június 17-i hirdetménye alapján jelentkeztek reszlovakizációra – annak ellenére, hogy 1930-ban szlovák nemzetiségűnek vallották magukat és csupán 1940-ben az erőszakos magyar statisztikákban voltak magyarnak beírva – hogy ők nem reszlovakizáltak, hanem szlovák nemzetiségű teljes jogú csehszlovák állampolgárok. A statisztikai szakembereink becslése szerint megközelítőleg 180.000 személyről van szó, kétségkívül szlovák nemzetiségűekről, és ezek jogállásával kapcsolatos felvilágosítással szükséges nyugalmat vinni a déli kerületekbe.

Amennyiben a Reszlovakizációs Bizottság egyidejűleg hozzálátna a munkához, elvégezhetné a rábízott feladatot – a szakemberek becslése alapján, valamint kellő személyi felszereltség esetén – 3 hónap alatt. Ezzel végleges kép alakulna ki a magyar etnikai kisebbség maradványáról és alap a reális döntés meghozatalára a további folyamatról, vagy az egyenes tárgyalásokról a magyar kormánnyal, vagy a Külügyminiszterek Tanácsának a döntésbe való bevonásáról – a politikai helyzet alapján az adott időben.

Prága, 1947. február 24.

Dr. Vladimír Clementis

a Külügyminisztérium államtitkára

P.S. Dastich tábornoktól felvilágosítást kértem a magyar ajánlat néhány pontjához. Ennek a véleménynek a megírása után kaptam csak választ Dastich tábornoktól a magyar oldalról. A legfontosabb az értelmezése volt a kétoldalú csere a 3.000 családdal való elkezdésének. Az ajánlat eredeti megfogalmazása alapján arra lehetett következtetni, ahogyan fent jeleztem, hogy az Okáli javaslatának elfogadásáról van szó. Dastich tábornok kérdésére azonban eljutott hozzám a magyarázat, hogy ellenkezőleg, nem az Okáli javaslatának elfogadásáról van szó, hanem az ún. földnélküliek kölcsönös áttelepítéséről. Ezzel a válasszal lényegesen megváltozik az egész helyzet és magyar ajánlat nagyon kétségessé válik. Kikértem még dr. Okáli véleményét, aki azonban úton

van Budapestre, így hát csak este, vagy holnap reggel tudok vele beszélni és az alapján esetlegesen új javaslatot tenni a magyar ajánlatra adott válaszra.

Az irat szlovák nyelvű, gépelt tisztázatról készült fekete-fehér fotó. Národní archiv Praha, fond Výběr ze zápisů schůzi československé vlády, duben 1945 – únor 1948, 295 a. j. Melléklet

Vladimír Clementis beszámolója alapján, amelyet a kormány lényegében elfogadott, a három eszköz közül, amelyekkel csökkenteni igyekeztek a szlovákiai magyarok számát, taktikai okokból a magyar–csehszlovák lakosságcsere mielőbbi elkezdését helyezte előnybe a kormány. Az államtitkár a deportálások időleges fölfüggesztését javasolta, azonban a lakosságcsere elakadása esetén bármikor felújítható lett volna a széttelepítés. A harmadik eszközzel, az 1946 ősze óta szünetelő, reszlovakizációval kapcsolatban annak folytatását és gyors lezárását javasolta Vladimír Clementis államtitkár.

(Folytatjuk)